

БИР ҚУЛТУМ ФОЖИАСИ

*Ҳажвиялар,
воқеий ҳикоялар,
шеърлар,
илм-фан аҳлининг айтганлари
ва халқ оғзаки ижоди намуналари*

*Тўпловчилар
Зиқрилла Эгамбердиев,
Тўлқин Расулев*

ТОШКЕНТ
ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ АДАБИЕТ ВА САНЪАТ НАШРИЕТИ
1986

87. 717. 71
Б 71

Бир қултум фожиаси: Ҳажвиялар, воқеий ҳикоялар, шеърлар, илм-фан аҳлининг айтганлари ва халқ оғзаки ижоди намуналари. Тўпл.: З. Эгамбердиев, Т. Расулев.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986.—96 б.

Мундарижада: А. Қаҳҳор, С. Аҳмад, Н. Аминов ва бошқ.

Ичкиликбозлик ва унинг ёмон оқибатлари ҳақида барча замон алломалари куйиниб гапириб келганлар.

«Бир қултум фожиаси» деб номланган бу китоб ёзувчилар, шоирлар, донишмандларнинг, шунингдек, меҳнаткор халқнинг ичкилик ва ичкиликбозлик ҳақидаги, унинг ёмон оқибатлари хусусидаги фикр-хулосаларидан — ҳажвия, ривоят, мақол, афоризм тарзида ифодаланган ижодларидан танлаб тузилди.

Трагедия одного глотка: Юморески, были, стихи, высказывания ученых и фольклор.

4702570200—74

С —————Доп.86

М352|04|—86

87. 717. 71 +Ўз 2

© Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986 й.

Оқ арақнинг қора иши

Ҳавонинг қовоғи солиқ. Битта-иккита ёмғир томчилаб турибди.

Қимсан Қорабоев қўғирчоқдеккина кизчаси Лолани етаклаб, хотини билан ажрашгани судга кетаётибди. Унинг сочлари тўзиган, ранги не аҳволда, кийим-боши ғижим, шимининг почалари лой...

Лола дадасининг қаёққа кетаётганидан беҳабар, лекин шундай яхши дада ҳар куни қаёққадир бир ёмон жойга бориб, арақ ичиб, ёмон дада бўлиб келишини билар эди, шунинг учун хавотирда: ўша ёмон жойга ҳар куни ўзи яқка борар эди-ку, бугун нега мени олиб кетаётибди экан?..

Лола дадасидан кўзини олмай, туртиниб-суртиниб, оёқ ёстидаги кўлмак сувларни сачратиб, қалдирғочдай тинмай чуғурлаб борар эди. Ким билади, гоҳ ранжиган, гоҳ ёлворган, гоҳ йнгламсироган товуш билан жавраётган бу гўдак нималар деяётибди!

Қимсан муюлишда гастрономга бурилди, магазинга кириб Лоланинг кўлини қўйиб юборди-ю, ранг-баранг шишалар териб қўйилган томонга борди. Лола магазиннинг ўртасида туриб қолди: кўзлари жавдираб, дадасига бир шиша арақ узатган «ёмон бир опа» га, харидорларга қаради. Лекин уни ҳеч ким пайқамади.

Магазиндан чиқилгандан кейин Лола гапирмай қўйди. Энди унинг хаёли бошқа нарса билан банд эди: дадаси шимининг чўнтагида дўмпайиб турган арақни қачон ва қачонда ичади-ю, яна «ёмон дада» бўлиб нималар қилади...

Суд залида эр-хотин Кимсан билан Инобатхоннинг яхон қариндошлари, баъзи бир таниш-билишлар. Инобатхон асида яхши, лекин ичкилик тириклай тобутга тикқан эрига чиндан ҳам аза тутгандай бошдан-оёқ қора кийган, ковоқлари шишинқираган, киприкларида ёш зарралари йилтиллайди, хўнграб юбормаслик учун рўмолчасини лабига қаттиқ босиб бир чеккада ўтирибди.

Лола онасини кўриш билан югуриб бориб унинг бўйнига осилди, яна қалдирғочдай чуғирлаб, бирпасда оламжаҳон гап гапириб ташлади...

Суд мажлиси очилди. Савол-жавоб бошланди.

Ўн бир йиллик оила. Кимсан илгарилари «хонаси» келганда ичар эди, кейинчалик битта-иккита улфат орттириб «хонасини» ўзи келтирадиган бўлди. Тўрт йилдирки «хонаси» ҳар кун келади, тўрт йилдирки оилада ҳаловат йўқ: хархаша, шовқин, кўз ёши... Кимсани баъзан ечинтириб бўлади, баъзан бўлмайди. Бутун уйдан, кийимлардан, кўрпа-ёстикдан, ҳатто Лоланинг бошидан ҳам арақ ҳиди келади!

Кимсан стаканни кўлига олганида нима учун ичаётганини билмайди, биров гапирса малол келади, «доно одамларнинг насихатидан чиқиб қолибман» деб жеркиб ташлайди. Арақ унинг териси билан эти орасига жойлашиб олган, шунинг учун-севиқли хотинидан кўра араққа кўпроқ ишонади.

Кўпинча арақ унинг қулоғига шивирлайди:

— Биласанми, хотиннинг сенга қуймайди, рўзғордан уриб пул орттираётди. Кўрмайсанми, топганинг зўрға учма-уч келади...

Жанжал...

Инобат жонидан безор бўлиб, қаттиқ гапирса арақ яна Кимсанинг қулоғига шивирлайди:

— Хотиннинг ҳалол эмас, ширин сўзини бошқаларга тўкиб, сенга нуқул тахирини қолдиради...

Шовқин-сурон...

Инобатхон ширинсўз бўлса, яна балога қолади:

— Хотининг hozir ўйнашининг кучоғидан чиқиб келди, сенга доғулилик килаётибди! Шунча зийраклигинг билан нахот шуни пайкамасанг!

Инобатхон гоҳ зор-зор йиғлаб, гоҳ ёлвориб, гоҳ каттик гапириб уни ичкиликдан тиймоқчи бўлган вақтларида арақ Қимсанни кутуртиради:

— Хотининг сени қайириб олмоқчи, бир марта гапига кирсанг елканга миниб олади. Бир стакан ичадиган бўлсанг хотинингни додлатиб туриб икки стакан, уч стакан ич!

Тўрт йилдан бери аҳвол шу. Фақат шугина эмас-да, хотин мастнинг қусиғи артилган латтадай қўланса шу одам билан бир кўрпада ётиб келаётибди!

Инобатхон тўрт йил давомида йиғлаган, жанжаллашган, бунақа оилавий турмушдан воз кечмоқчи эканини айтган вақтларида ҳам арақ Қимсанга «парво қилма, ҳеч қаёққа кетмайди» деб тасалли берди, бундан икки ой бурун Инобатхон уйдан узил-кесил чиқиб кетаётганида ҳам «хотиржам бўл, бари бир қайтиб келади» деди. Лекин, шундоқ бўлса ҳам, Қимсан кўнглига гулгула тушиб, ҳар эҳтимолга қарши Лолани зўрлик билан олиб қолди. Бирок hozir Инобатхон судьяларга қараб, қавм-қариндошлар олдида шунча гапни айтганидан кейин Қимсаннинг кўзи ярқ этиб очилди-ю, ичкилик ҳароратидан кечаси билан каттик уриб хориган юраги аллаёчुक бўлиб кетди, совук тер босди. Унинг аҳволини кўриб кимдир бир стакан совук сув келтириб берди. Лола бўлаётган гапларни яхши тушунмаса ҳам, арақ туфайли ёмон бир иш рўй берганини сезиб бир чеккада мунғайиб ўтирган эди, дадасининг титраётган қўлидаги стаканга кўзи тушар экан, жон-жаҳди билан қичқириб унга томон отилди:

— Дадажон, ичманг! Ичманг...

Стакан Қимсаннинг қўлидан туриб чил-чил бўлди. Орқада ўтирган бир чол Лолани ўзига тортиб бағрига босди. Залда бир говур кўтарилди-ю, оғир жимлик чўкди, у ёқ-бу ёқдан пиқ-пиқ йиғи товуши эшитилди...

Суд ҳукмга кирди. Ҳукм икки соатдан кейин эълон

қилинди. Лола онага ҳукм қилинди. Инобатхон Лолани етаклади. Лола ҳайрон, гоҳ дадасига қарайди, гоҳ онасига...

Қимсан нима бўлганига тушунолмаётган бир аҳволда эшикка томон йўналди. Қим билди, шимининг чўнтагида сонига ботиб турган бир шиша арақни эшикдан чиқиши биланок ичадими, ё ерга кўтариб урадими! Агар ерга урса бунинг товушини Инобатхон эшитиб эҳтимол қайрилиб қараса, эҳтимол қайтса... Ахир, Инобат хурсанд бўлиб эмас, йиғлаб кетаётгани-ку!..

Бир латифа айтайми?

Нурматжон магазиндан арақ олганида, «Уйга бориб, ёнбошлаб майдалайман», деб ўйлаган эди. Лекин сумкасидаги шиша ҳар гал оёғига текканида эти сесканиб, оғзининг сўлаги оқаверди. Охири чидамай, чойхоначидан битта пиёла сўраб, «пича ютиб олишга» қарор қилди.

Чойхонада маҳалла оқсоқоллари гурунг қилиб ўтиришган экан. Нурматжон қанчалик ичағон бўлмасин, то кайф қилгунча оқсоқоллар олдидан одоб билан ўтарди. Кайфи ошгандан кейин уларни бемалол туртиб ўтиш кўлидан келарди.

У «Ассалому алайкў-ўм», деб кириб келди. Чолларни кўриши билан бу ерда ичишининг сира иложи йўқлигига ақли етиб пешонаси тиришди. Орқасига қайтмоқчи бўлиб турганида Абдурайим ота деган чол кўлига бир пиёла чой тутқазди. Нурматжон атрофга аланглади. Девордаги «Спиртли ичимликлар истеъмол қилиш, бедана уриштириш, қарта ўйнаш тақиқланади», деган ёзувга кўзи тушиб баттар энсаси қотди. Боя у кирганида Абдурайим ота қизикроқ гапни бошлаб кўйган экан шекилли, чоллар, буёғини ҳам айтнинг, дегандек унинг оғзига тикилиб туришарди.

— ...Шундай қилиб, Насриддин Афанди эрталаб уйғониб, оғилхонасига кирса, эшаги ўрнида бир йиғит боғлиқ турган эмиш...

Нурматжон ҳам, буёғи нима бўларкин, деб кулок тутди. Абдурайим ота ҳикоясини давом эттирди:

— Афанди хайрон бўпти. Ҳой йигит, кимсан, бу ерда нима қилиб турибсан, эшагим қани, дебди.

Йигит тилга кирибди:

— Мен сизнинг эшагингизман. Аслида, мен туппа-тузук бир одам фарзанди эдим. Аммо кўп ичардим. Кўп ичишимдан безор бўлган дадам, эшак бўлиб қол, деб қойганлар. Ана ўшандан кейин эшак бўлиб қолгандим. Сиз мени сотиб олганингизда бир ҳафталик нораства эшак эдим. Беш йил мени миндингиз. Хизматингизни ҳалол бажардим. Бугун тонг маҳали яна одамга айландим. Едирган емларингиз ҳурмати хайрлашиб кетай, деб қутиб турган эдим.

Насриддин Афанди унинг гапларига чиқпа-чин ишонди. Яқинига келиб пешонасини силади.

— Отинг нима, йигит? — деди меҳр билан.

— Мирза Баҳром; — деди йигит.

Насриддин унинг бўйнидан арқонни олиб, кўчага етаклаб чиқди.

— Энди гап бундоқ, укам, — деди у, — иккинчи ичма, дадангни хафа қилиб, яна ичворсанг, тагин эшак бўлиб қоласан. Тушудингми?

Онангга, ака-укаларингга мендан салом айт. Агар яна ичиб, эшак бўлиб қолсанг, сени сотиб олмайман, шуни билиб қўй.

Насриддин эртасига бошқа эшак харид қилгани бозорга борган эди. Мирза Баҳромни учратиб қолди.

— Ҳа, Мирза Баҳром, тинч-омон, шўхлик қилмай юрибсанми? — деб сўради у.

— Мен Мирза Баҳром эмасман. У киши акам бўладилар. Қаминанинг оти — Мирза Раҳмон. Акам яна арақ ичиб кўйдилар. Ҳу ана у — даллол арқонидан ушлаб турибди.

Насриддин қараса, эшаги бошини осилтириб турибди. Жаҳл билан унинг олдига борди-да, қулоғига шивирлади:

— Мирза Баҳром бўлмай ҳар бало бўлгин. Яна ичибсан-да?! Сандака субутсиз, ичадиган бемаза эшакни олмайман.

Бу латифани эшитиб ўтирган оқсоқоллар кула-кула мулоҳаза қилишга тушишди.

— Ичадиган одамда субут бўлмайди, деб шуни айтади-да.

— Бунни қаранг-а, шунча йил эшак бўлиб, яғири чикса ҳам яна ичибди-я, вой ҳайвон-э...

Бу гап нимагадир Нурматжонга тегиб кетди. Абдурайим ота атайин унга тегизиб айтдими ё гапнинг пайрови тўғри келиб қолдими, ким билади, дейсиз. Нурматжоннинг қошлари чимирилди. Бир нима деб Абдурайим отани узиб-узиб олай деса тилига гап келмайди. Негаки, шу Абдурайим отанинг ўзига неча марта иккинчи ичмайман, деб сўз берган-да, яна ичворган.

Нурматжон зарда билан шарт ўрнидан турди-ю, кўчага чиқди. Шу ярамас арақни ичмасам ўлиб қоламанми, деб уйи томонга равона бўлди. Лимонад дўконининг орақсида қоғоз-стаканга арақ қуйиб ичаётган йиғитга кўзи тушиб худди катта тезликда келаётиб тормоз берган самосвалдек фикиллаб тўхтаб қолди. Йиғит ичиб, афтини буриштирганча дўпписининг астарини ҳидлади. Нурматжон унинг олдида қандоқ бориб қолганини билмайди.

— Укам, истаканингиз бўшадими? Бериб туринг!

Ичадиган одам бир-бирига ҳамиятли бўлади. Бир-бирини қўллайди.

— Бемалол, дўстим.

Нурматжон сумкасида ширинлик олиб қопқоғини тишида очиб, қоғоз стаканга қуя бошлади. Стакан икки нотаниш ошна ўртасида уч марта бориб-келгандан кейин суҳбат илашимли бўлди.

Гапни биринчи бўлиб ким бошлаганини у ҳам, бу ҳам эслаёлмайди. Фақат Абдурайим деган чол уни эшак деганини айтганида, янги дўсти юпатиш учун юзидан чўлпиллатиб ўпгани эсида, холос.

— Шунақа дедими? Ҳафа бўлма, ошна. Дунёда ёмон одам кўп. Қани айт-чи, кимга ёмонлик қилибмиз? Мусичадек ювошгина бўлиб, бир чеккада арағимизни ичиб ўтириб-

миз. Шуни ҳам кўролмайдиганлар бор. Ҳа, пулига чидасанг — сен ҳам ич. Бунни йигитнинг хўрози ичади.

Янги дўстнинг гапи Нурматжонга жуда ёқди. Шинаванда йигитлиги гапидан билиниб турибди.

— Тўғри айтасан, қадрдоним. Зар қадрини заргар биледи, чилангар нимани биледи. Яна битта опчиқайми?

— Кел, дўстим, эсдалик учун дўппиларимизни алиштирамиз, — деди Нурматжон.

— Бўпти, — деди йигит.

Дўппидан кейин камарларини алмаштиришди. Ундан кейин кўл соатларини алиштиришди. Охири, яна нимани алиштирганликларини ўзлари ҳам билмай қолишди.

Хуллас, Нурматжон қок ярим кечада гоҳ эмаклаб, гоҳ деворларни ушлаб аранг уйга етиб келди. Хотини, болалари ухламай, тиқ этса эшикка қараб ўтиришган экан. Хотини унинг гиж бўлиб келганини кўрди-ю, энсаси қотганидан бетига ҳам қарамай нариги уйга кириб кетди.

— Нега салом бермайсан? — деб бакирди Нурматжон унинг орқасидан.

Хотини йиғламсираб жавоб қилди:

— Яна ичибсиз-да...

Хотинининг гапи оғзида қолди. Нурматжон бобиллаб берди.

— Нега мени эшак дейсан?

Хотини хайрон бўлди:

— Қачон эшак дедим?

— Яна ичдингизми, деганинг, сен эшаксан, деганинг бўлади, билдингми?

У гапини ҳам тугатолмади, орқасига тисарилиб охири гуп этиб палосга чалқанча йиқилди. Йиқилди-ю, қотди-қолди.

Бир маҳал томоғи қакраб уйғонганида қаердадир, сичқонми бир бало ниманидир тикирлатарди. Нурматжон тимириланиб бориб чиқокни ёқди. Қўшнининг мушуғи қаравот тагидан сапчиб чиқиб ўзини балқонга урди. Нурматжон ошхонага чиқиб умивальник жўмрагига оғзини тутиб

сүв ичмоқчи бўлди. Қани энди, оғзи очилса, чаккалари қотиб қопти. Икки бармоғини зўр билан оғзига тикиб, пастки жағини силтаб тортди. Жиндек очилгандек бўлди. Гўдакка ўхшаб жўмракдан сүв сўра бошлади.

Муздек сувдан сал ўзига келгандек бўлди. Тилни айлантирган эди, танглайи сип-силлик. Нима гап? Танглай тиши қани? Тепа лаби худди туянинг лабига ўхшаб осилиб қопти. Ясама тишим ўлгур қаерда тушиб қолди экан, деб ўйлай бошлади. Бир маҳал қараса, тиши каравот тагида ётибди. Шошиб олди-ю, ювиб лунжигга тикди. Ўзиникига ўхшамайди. Ё боя қочган мушук кечаси билан мужиб хирпи қилиб қўйдимикан? Нурматжон ясама тишни қўлига олиб, астойдил тикилиб қаради. Ростдан ҳам уники эмас. Нурматжоннинг танглай тишининг ўнг томонида иккита кумуш қопламаси бор эди. Бунда йўқ. Ё мушук таталаб олиб ташладимикан? Нурматжон каравот тагига эмакляб кириб, роса кидирди. Йўқ. Бу танглай тиш катта. Милкларига ёпишмай тушиб кетяпти. Ахир, бу тиш нозик нарса. Этик бўлса бошқа гап. Кенг бўлса пайтава ўраб кийиб кетаверасан. Ясама тишга пайтава ўраб бўлмаса...

Нурматжон кўп ўйлади. Ўйлаган билан маст одамнинг ўйлагани нима бўларди: бир нарсани ўйласа, охири бошқа нарса билан тугайди. У бирон соат чамаси ўйлаб, бирдан калласига ярқ этиб кеча бирга ичган ошнаси келди. «У билан дўппимни алмаштирдим, камаримни алмаштирдим, соатимни алмаштирдим, ундан кейин нимани алмаштирган эдим, ия, танглай тиш ўлгирни ҳам алмаштирворган эканман-ку! Ошнамнинг оти нима эди? Уйи қаерда эди? Оббо, энди нима қилдим?»

Боя ичган муздек сув ичида хазм бўлмай ётган араққа қўшилиб яна кайфини ошириб юборди.

Бундай пайтларда одам ё зўр бўлади, ё доно бўлиб кетади. Нурматжон зўр бўлмади-ю, доно бўлиб кетди. Ясама тишининг бирон чорасини топиш ҳаракатига тушди. Балконга чикиб чирокни ёқди. Ўғли авиамодель ясашга ишқибоз эди. Унда хилма-хил асбоб, елимлар бўлар эди.

Нурматжон бурчакдаги яшиқни кавлаштириб, сиқма елимни топди. «Супер цемент» деб аталган бу елим, дарҳақиқат, сувни сувга ёпиштиришдан бошқа ҳар қандай нарсага ёпиштира оларди. Бу гапни у ўғлидан эшитган. Синган чойнак борми, гул туваги борми, стулнинг синган оёғи борми, ўғли шу елим билан ёпиштирарди.

Нурматжон оғзида шарақ-шуруқ қилиб айланиб турган ясама тишни олди-ю, ич томонига бир култумдан кўп-роқ елим сиқиб туширди. Кейин дарров оғзини очиб, танглайга босди. Шу босганча бир соат иягини кимирлатмай ўтирди. У оғзини очганида ҳаво кириб, елим чунонам милкларини қисишга тушдики, қани энди чидаб бўлса. У ҳар нафас олганида елим баттар котар, милкларини жингир-тоб қилиб ташлар эди.

Тонготар маҳали «дод-дод» дан ҳамма уйғониб кетди. Нурматжон икки кафти билан чакақларини босиб у ёқдан-бу ёққа югурар, додлар, бола-чақалари орқасидан эргашиб нима бўлганига ҳайрон эдилар.

Уни «Тез ёрдам» олиб кетди.

Докторлар Нурматжоннинг жағига тиргович қўйиб ялтирок омбур билан танглай тишни чиқариб олишди. Бунни қаранг, танглай тишга илашиб кабобнинг битта жазидек кип-қизил гўшт ҳам узилиб чиқибди.

Лекин қўшни палатадаги беморнинг аҳволи ундан ҳам оғир эди. У оғзини чангаллаганча дод солар, милкини қисаётган протезга докторларнинг қўлини тегиздирмай, яқин келгани тепади.

Ўша палатада ётган чол унинг бақиришларидан безор бўлиб докторларга бир маслаҳат берди:

— Носми, мурчми ҳидлатинглар. Бир акса урса оғзидан отилиб чиқиб кетади.

Қари билганни пари билмас, дегандек унинг гапи рост чиқди. Ошхонадан бир кафт мурч опкелиб бурнининг қагага сепишган эди, чунонам бир акса урдики, ясама танглай тиш экан-ку, ҳатто пастдаги иккита бутун тиши ҳам

отилиб чиқиб кетди, чиқмай ўлсин, дераза ойнасига урилиб чил-чил килди...

Бу воқеага ҳам анча бўлди. Нурматжон ўшандан бўён маҳалла чойхонасига кирмай қўйган. Абдурайим отага бақамти келиб қолишга юзи чидамайди.

Бу ҳам майли-я, телевизорда нима айб. Айниқса, «Хайвонот оламида» деган кўрсатувга сира тоқати йўқ.

Чунки эшак ҳам хайвонот оламига алоқадор маҳлуқ. Лоп этиб экранда кўриниб қолиши ҳеч гап эмас-да...

Тойчоқ

(Афсона)

Зиёфатга бошбух ҳам айтилган эди. У то хотини кийиниб бўлгунча аллақакдан юзтагингани отиб келибди. Гуп этиб оғзидан келган хиддан хотинининг энсаси қотди.

— Мунча шошимасангиз? Именинада албатта арақ ўлгурдан бўларди-ку. Кимсан, ферма мудйри шусиз именина килармиди?

Бошбух индамади. Эр-хотин бошлашиб зиёфатга қараб кетишди. Аллақачон жамоат жам бўлиб, меҳмонлар дастурхон атрофини тўлдиришган. Олди одам бир-икки қадаҳни бўшатиб, «мен сенга айтсам» бўлиб олишган эди.

— Штраф! — деди кимдир.

— Тўғри, бошбух штраф қилинсин, — деб такрорлашди бошқалар.

Косагул уч кишиликни битта қилиб косага қуйиб, бошбухнинг рўпарасига келиб туриб олди. Бунақа пайтда гап тушунтириб бўладими? У, кўзини чирт юмди-ю, ютиб юборди. Тўрт тарафдан вилкада закуска узатилди. Қизил лаганда буғи чиқиб турган қазини унинг олдига қўйишди. Жонивор қазимсан, қазини экан. Хил-хил пишиб кетибди. Ундан зира хиди шундоққина гуп-гуп келиб турибди. Бошбух унга қараб туриб алланарсаларни ўйламоқчи, нимани-

дир эсламоқчи бўларди-ю, эслаёлмасди. Нима бўлса, бўлди, зиёфатда ҳам калла ишлатаманми, деб пичокни олиб казига қўл чўзди. У пичокни энди казига ботирган ҳам эдики, кази чийиллаб юборди. Унинг овози кишнаган тойнинг овозига ўхшаб кетарди. Бошбух у ёк-бу ёкка аланглади.

— Танимадинг-а? — деди кази росмана тўлга кириб.

— Кимсан ўзинг? — деди бошбух унга тикилиб.

— Мен тойчоқман, шу баҳорда яйловда туғилганман. Айбим шуки, сенинг дафтарингга ёзилмаганман. Ферма мудури метрика олиб бермаган. Ревизорлардан яшириб бокарди.

Бошбух тикилиб қараб турса, кази аввал қулоқ, кейин дум чиқаряпти. Сал ўтмай кизил лаганда ҳил-ҳил пишиб ётган кази тўрт оёқлаб ўрнидан туриб кишнаяпти.

Бошбух пичокни ташлаб, тойчоқнинг ёлларидан силади.

— Бу гаплардан хабаринг йўқ. Агар хоҳласанг, ҳозир фермага обораман. Бекорга жувонмарг бўлиб кетган ака-укаларимнинг терисини кўрсатаман.

— Бўпти, — деди бошбух ва лип этиб тойнинг устига миниб олди.

— Кетдик!

Той орка оёқларини ерга тираб туриб, бир сакраган эди, эшик олдига бориб тушди.

Ана шундан кейин бошбух эрталаб ўзига келди. Кеча нима бўлганини билмайди. Боши, бели лўқ-лўқ оғрийди.

— Одам ҳам шунақа ичадими? — деди мастава кўтариб кираётган хотини, — шарманда қилдингиз-ку!

— Нима бало бўлди, хотин? Белим ёмонам зиркираб оғрияпти!...

— Кеча казига минволиб, стол тагида эмаклаб пойга қилдингиз-ку. Бошларингиз столга тегиб пўла бўлиб кетди.

Бошбухнинг кўзига яна кази, яна той кўришиб кетди-ю, лоҳас бўлиб ёстикка ўзини ташлади.

Эту тирнок

Тўй тугаб, одамлар аллақачон тарқаган бўлса-да, тўй ўтган кенг-яланглик ҳамон чароғон эди. Ўртада «беш-юзталлик» электр чирок порлаб турибди. Столлар чала йиғиштирилган. Этақдаги ерўчоқда бир нималар тутайди. Бутун олам сукунат қўйнида. Чеккада — нимқоронғи ердаги столда ориқ бир киши бошини ингичка билаклари устига қўйганча хуррак тортади. Саҳарги салқин туфайли унинг энсиз елкалари қўнишиб, ахён-ахёнда ғингшиб қўяди. Ғалати бир шарпадан у бошини аранг кўтариб, атрофга қулок тутди. Оғзи ярим очик, қийғоч кўзлари беихтиёр рўпарага маънисиз тикилиб, қолди: арақ шишаси элас-элас чайқалиб тургандек эди. Ютинди. Яна унинг дикканини ўша мавҳум шарпа тортгандек бўлди.

— Чоп! — деди у тўсатдан ер тепиниб ўрнидан туриб кетаркан.

— Тур,хў, энағар, кучук!

Стол остидан суяк тишлаб олган сарик бир ит чиқиб, думини қисганча қочиб қолди. Уйғонган кимса чуқур эс-нади, керишди. Қеришиш билан бир оннинг ўзида узун кекирди ҳам. «Уф, онажонгинам-эй», — деди у чўзиб инграркан. Боши каттик оғрирди. Унинг қўли ўз-ўзидан шишага чўзилди. Шишани чирокка тутиб қаради. Бўм-бўш. Йиғлагиси келди. У стол усти ва ердаги «қуламаган» шишаларга кадалиб боқиб, охиста судраля бошладди. Кимдир томоқ қирди. Бундан у бир қат учиб тушди, сўнг бир оз сер-

гакландй. Рўпарасида узун бўйли, милтикли бир киши турарди. Баттар кўркди, беихтиёр кўлларини кўтарди.

— Ҳа, Султон, ака, — деди милтикли киши паст овозда, — бу кеча ҳам «Фарғона тонг отгунча» бўлибди-да.

Султон ака милтикли кишини овозидан таниди.

— Э, сенмисан, Эшдавлат? — деди у кўйлаги ёқасидан ичига тупуриб. — Қоровул бўлмаё охир бўл. Кўркиб кетдим. Турсун мелисами, деб ўйлабман. Қалай, маккажў-хориларинг жойидами? Тўй тугамасдан кетиб қолдинг. Биров кўтариб кетармиди ўша далангни. Бери кел, ука. Анови шишани бакка ол. Борми, бирор ютум? Бош ўлгур ёрилай дейди-я...

Эшдавлат шишани олди. Унда яримдан баландроқ арақ бор эди.

— Ўтир, ука. Ҳа, барака топ. Қуй, манови икки пиёлага. Ичмайсан? Нега? Ич, совкотгандирсан. Хойнахой, сенгининг ҳам бошинг ёрилай деб тургандир.

Эшдавлат икки пиёлани олиб, арақ қуйишга тутинди. Битта пиёлага жиндай қуйиб, чайиб ташламоқчи эди. Султон ака:

— Ҳай-хай, — деди унинг пиёлали қўлини тутиб, — чайиб нима қиласан? Ахир бунинг испирти бор-ку. Ҳар қандай микроўни ҳам ўлдирди. Устига қуй. Исрофгарчилик яхши эмас. Анови пиёлага ўзингга ҳам қуй. Қани, олдик, бало кўрмайлик — йигит ўлмайлик.

Узоқ симириб ичишди.

— Барака топкур Усмон қассоб жуда зўр тўй берди-да, — деди Султон ака. — Ана тўю, мана тўй. Бу устал-устуларни қара. Бай-бай! Эллик яшчик арақ, кирқ яшчик коньяк, уч канистир испирт... гўшт оша-тоша, кази-карта, уч-тўрт хил қолбаса.... роса битим тўкилиб ичдим-да. Анови тоғоралардаги қолган овқатларни қара, қолхоз чўчкахо-наси уч кун хузур қилади. Шу тўй шарофатидан бутун киш лок итлари уч кун суяк ғажиса керак. Яхши-да. Ҳаммаёк тўкин-сочин. Қани, қуймайсанми?

Эшдавлат пиёлаларга куйди. Ўзи биринчи бўлиб ичмоқчи эди. Султон ака уни тўхтатиб қолди.

— Шошилма, — деди, — буни уриштириб ичиш керак. Мендан насихат, ҳеч вақт аракни уриштирмасдан ичма. Биласанми нима учун? Арақ, кечирасан, кулоқ хафа бўлмаслиги учун. Ҳа, ана шундай. Қани, билсанг у ёғини айтчи? Айт. Ана билмайсан. Эшит бўлмаса. Масалан, олайлик аракни кўз кўрадимиз? Кўради. Қўл уни тутадими? Тутади. Оғиз таъмини сезадими? Сезади. Хўп, кулоқда нима айб? Ахир уям арақдан баҳраманд бўлиши керак-ку. Шунинг учун буни ичганда, чўқиштириб, «жириного»сини кулоққа эшиттириб ичишнинг савоби катта. Қани, — деди у пиёласини Эшдавлатнинг пиёласига каттиқ уриб, — ана шундай, ол энди.

Оқ ичишди. Эшдавлат ликопчадаги совиб, қотиб қолган қовурдоқдан битта сабзи олиб оғзига тикди. Султон ака кирчил дўпписини ҳидлади.

— Лекин-чи, — деди Эшдавлат бошини сарак-сарак қилиб, — менга анови ашулачи йигитнинг овози ёқди. Ғуломжонга ўхшаркан.

— Йўқ, — деди Султон ака бош чайқаб, — ўхшамайди Ғуломжоннинг овозига.

— Бўлмаса кимникига ўхшайди?

— Ўхшамайди ўшша Ғуломни овозига, — деди Султон ака қўлини боши бараварига кўтариб, — менимча унинг овози ё Насим аканинг, ёки Саттор аканинг овозига ўхшайди. Мен биламан! Қани куй.

Такрор қуйилди. Бу гал пиёлаларни чўқиштириш эсларидан чиқди. Яхнадан газак қилишди.

— Ўйинчиси ҳам зўр экан, — деди Эшдавлат чандир чайнаб туриб, — худди Дилафрўзга ўхшаркан.

— Дилафрўзга ўхшамайди, — деди Султон ака бош чайқаб, — бунинг бўйи узунроқ, сираям ўхшамайди.

— Бўлмаса кимга ўхшайди?

Султон ака билимдонлик билан уқтирди.

— Менимча ё Гулнорага, ёки Пирузага ўхшайди. Билдинг?

Эшдавлат эътироз билдирмади. Тагин қуйилди. Бу гал қўкиштириб ичилди. Султон ака: «Тўхта, йўқ-йўқ» деганча айланиб, Эшдавлатнинг ёнидаги стулга бориб ўтирди. Унинг кенг елкасига қўл ташлаб, соқоли кўрпалаган бетидан ўпди. Эшдавлат ҳам бу меҳрибончиликка жавобан, Султон аканинг лабларидан сўрди. Бу Султон акага ёшликда Тошкентда ўқиб юрган кезларидаги ширин бир хотирани эслатди. Бирпас жим қолишди. Ниҳоят Султон ака чап қўлининг жимжилогига иккинчи қўлининг кўрсаткич бармоғи билан нуқиб сўради.

— Бу нима?

— Буми?

— Ҳа.

— Бармоқча, — деди Эшдавлат, — жимжилок.

— Тўғри, бу жимжилок, лекин мен ана бунни сўраяпман. Эшдавлат ҳайрон бўлиб, Султон акага қараб оларкан:

— Буми? — деб сўради, — Бу — тирноқ.

— Ҳа, баракалла, — деди Султон ака, — бу — тирноқ. Отанга раҳмат, ука! Энди айт-чи, бу нима?

— Қайси?

— Шу тирноқнинг ости, ана бу юмшоқ жой.

Эшдавлат ҳеч нарсага тушунмасдан елка қисди. Султон ака унга малкайиб, фахр билан қараб турарди.

— Башкангни ишлат, бу тирноқ-а? Тирноқ! Хўш, мана бу нима? — Эшдавлат тагин елка қисди. — Бу — эт-да, галава! Бу тирноқ бўлса, мана буниси эт, яъни гўшт. Шундайми? Ҳа, баракалла, энди гапнинг бу ёғига қулоқ сол. Сен, ана бу — тирноқ бўлсанг, мен — этман, яъни гўштман.

— Йўқ, йўқ, — деди Эшдавлат кўзлари ёнида кўрсаткич бармоғини ўйқатиб, — нега мен тирноқ бўларканман?

— Шошилма, — деди Султон ака, — хўп мен тирноқ бўла қолай, мен — тирноқ, сен — этсан, яъни гўштсан.

« ўлдими? Энди айт-чи, эт билан тирноқни бир-биридан ажратиш мумкинми?

— Йўқ, — деди Эшдавлат.

— Баракалла! — деди Султон ака унинг соқолли бетларидан ўпиб. Ўз навбатида Эшдавлат ҳам унинг дўрдок лабларидан узок сўрди.

Қўшни столдан арағи чала ичилган яна бир шиша топилди.

— Энди, — деди Султон ака ўнг қўл кўрсаткич бармоғини кериб, — демак, бизлар бир эт, бир тирноқмиз. Ахир бизлар қариндошмиз. Қариндош дегани қариндош сўзидан олинган. Билдинг?

— Билдим.

— Ҳеч нарсани билмайсан, — деди чўрт кесиб Султон ака. — Билсанг бундоқ қилмас эдинг.

— Нима қилибман?

— Ўтган жума кечаси қилган ишинг эсингдадир. Ахир икки боғ макка пояси нима деган гап эди. Тележкамдан олдириб ташладинг-а. Андишаям қилмадинг. Шуми қариндошчилик, эту тирноқлик?

— Ахир...у...макка пояси қолхозники эди-да.

— Биламан, — деди Султон ака иккала қўлини ўйнатиб — маккажўхори пояси қолхозники. Лекин камайиб қолмасди-ку. Ундан ферма мудури олса — майли, бош бухгалтер, бош агроном, бош инженер, хуллас, ҳамма бошлар олса — майли, бригадир арава-арава ташиса — майли-ю, фақат биз бечораларга мумкин эмас экан-да?

— Ҳеч кимнинг олишга ҳаққи йўқ! — деди Эшдавлат босиқ овозда. — Қолхоз мулки — дахлсиз. Шунини бир билгинки...

— Шошилма! — деди Султон ака хирқираб унинг сўзини бўларкан.

— Шуми оқибатинг? Ҳали мен сени тирноғим деб юрсам.

— Мен тирноқ эмасман! — деди Эшдавлат чўрт кесиб.

— Э, сатқайи тирноғим кет! — деди Султон ака.

— Ким бўлибсан ўзи? Ўша Қобил партизаннинг ўгли-сан да.

Эшдавлатнинг жон-пони чиқиб кетди.

— Отамнинг руҳига тил теккизма, — деди у тийғалиб. — Сен ўзинг кимсан? Султон пиёнсан-да, поя ўғриси, ўтган йили гараждан труба ҳам ўғирлагансан. Колхоз радиоузелидан Акрам Рамазон танкид қилгани эсингдан чиқдими? Эртага ўғрилигингни яна ёзиб бераман.

Султон пиён ҳам бўш келмади.

— Меними? — деди писандсиз. — Йўқ. Мен сени ёзиб бераман. Қоровуллик постини ташлаб, бу ерларда ичиб юрибсан. Э, сатқайи ҳукумат берган милтиқ кет.

Эшдавлатнинг эсига милтиғи тушиб, атрофга аланглади. Уч-тўрт стул нарида суяб қўйилган милтиғини бориб олди-да, дарҳол елкасига илди.

— Аввало, бу милтиқ ҳукуматники эмас, ўзимники, — деди ва катта-катта қадам ташлаб дала томон кетаркан, — ярамас, ўғри! — деди ғудраниб.

Султон пиён алам билан унинг изидан қичқирди:

— Ўзинг кимсан, раиснинг лаганбардори...

Бир оздан кейин Султон пиён эътиборсиз қўл силкиди-да, яна столлардаги «қуламаган» шишаларни кўздан кечира бошлади.

Уфқ ёришиб, қизариб келмоқда эди.

«Қора илон» қурбони

Илҳомжон ўтли-шудли, топармон-тутармон, дадаси Одилхон аканинг сўзи билан айтганда «оёғидан ўт чакнайди» йигитлардан эди. У ўрта мактабни амал-тақал қилиб битирди-ю, савдо билим юртида ўқиб, ўзини ресторанга урди, бир оз ишлаб армияга кетди, у ердан шофёрликни ўрганиб келди. Лекин у дадасига: «Мен ҳайдовчилик қилмайман, топгандан кейин дурустроқ топиш керакда», деб яна ўзи ишлаган ресторанга борди. Одилхон ака ўғлини рағбатлантириб қўйди:

— Яша, ота ўғил, одам бўламан десанг пул топиш йўлини ўйла! Пулинг бўлса, ўт ҳам, сув ҳам сенга бас келолмайди, пулинг бўлмаса қоғоздек ёнасану ўчасан...

Илҳомжон ресторан буфетида икки-уч йил ишлади, ҳамени қаппайди, ошна-улфатлари кўпайди. Шу орада уйдагилар уни уйлантириш ҳаракатига тушишди. Маъсудахон ая маҳаллама-маҳалла, уйма-уй юриб ўғлига ой деса—ойдек, кун деса — кундек қиз топди. Отасидан ёшлигида айрилган экан, ёлғиз қиз экан.

— Ҳар ҳолда етим қиз, ётиғимизга ётар, — деди Маъсудахон ая эрига.

— Тўғри айтасан, — деди Одилхон ака, — Ўғлинг ўзи эрка ўсди, шўхроқ, ичиб-пичиб туриши бор. Етим ҳар нарсага кўнади, захар берсанг ютади. Ўзи тузукрокми, ўғлингга ёқадими ишқилиб?

— Хуснининг таърифи йўқ, — деди Маъсудахон ая, — жудаям сулув, самбит толдек толма, юзлари кизил олма...

Яна мактабда биринчи синфни ўқитаркан... Ўқитувчи...
— Ана холос, — деди Одилхон ака кошларини чимириб — ўқитувчи бўлса ҳаммамизга дарс бермаса гўргайди.

Бу кизнинг оти Иқболхон эди.

Илҳомжон уйланган дастлабки кунларда Иқболхонга гирдикапалак бўлиб юрди, айланиб-ўргилди, «хаётимга нур бўлиб кирдинг» деб болдек ширин гаплар айтарди. Иқболхон ҳам уни еру кўкка ишонмас, унча-мунча ичиб келса ҳам, уриб-сўкса ҳам қойинмас, ишдан сал кеч қолса эшикдан кўз узмасди.

Иқболхоннинг биринчи фарзандга кўзи ёрийдиган кунлар яқинлашганда Илҳомжон ичкиликни анча оширадиган бўлиб қолди. У ҳар кеч айқдек лапанглаб кириб келарди. Қайнона-қайнотаси билан чой ичиб хомуш ўтирган Иқболхон эрини кўрарди-ю, чехраси ёришиб кетарди:

— Илҳомжон акам келдилар!

Одилхон ака келинга ер остидан хўмрайиб қараб, буйруқ оҳангида дерди:

— Яна чайқалиб келди кизиталок, тўғри уйингизга олиб ўтаверинг.

Маъсудахон ая ҳам зарда қиларди:

— Чой-пойини уйига обориб беринг, гумдон бўлсин!..

Иқболхон тун яримдан ошгунча эрининг парвонаси бўларди.

— Менга ўғил туғиб берасан! Ўғил давлатнинг боши...

— дерди Илҳомжон фармон оҳангида.

Иқболхон эрининг бу «фармони»ни бажо келтиролмади, табиат ўз қонунича уларнинг оиласига киз берди. Одилхон ака билан Маъсудахон ая қувонишиб «Зумрад тошидек чиройли, умри ёнқ бўлсин» деб невараларига Зумрад исмини кўйишди.

Илҳомжон кизлик бўлганини бировларга айтишга орқилиб, қаланғи-қасанғи улфатлари билан тўхтовсиз машат қиларди, уйга келиб, қаллаи-сахаргача «цирк» кўрсатарди.

Бу орада оила бошига ташвиш тушди, отасининг оёқ-

кўли фалажланиб, касалманд бўлиб колди, ойсн адон-тамом бўлди, Иқболхоннинг рухсори сомондек сарғайди. Илҳомжон нима қилсин? Нафс балоси ёмон экан! Уни шу бало домга олиб жаҳаннамга судраб кетаётганди. Уни кўплар бу йўлдан қайтармоқчи бўлди. Уйда ота-она, севимли умрдоши, маҳаллада кексалар, ишхонада зукко бошлиқлар, ҳамма-ҳаммалари насихат қилишди, танбеҳ беришди. Бўлмади. Илҳомжон жарақ-жарақ пул топарди-ю, арақка берарди. Ичиб бир неча кунлаб ишга боролмай коларди. Ниҳоят бошлиқларнинг ҳам сабри тугади, уни ишдан бўшатишди.

Зумрад ҳам катта киз бўлиб колганди. Бу йил мактабга борадиган пайтда дадаси ишдан ҳайдалиб ўтирса яхшими?

Иқболхон яна ҳомиладор эди. Уни тўсатдан дард тутиб туғруқхонага кетадиган куни Илҳомжон кўчадан шердек наъра тортиб кириб келди:

— Айтиб кў-яй, киз-пиз туғ-санг, уй-им-га кел...кел-ма!

Иқболхон туғруқхонага кўзда ёши билан кетди.

Етикли бўлиб колган Одилхон ака ўғлини олдига чаққиб илтижо билан деди:

— Жон ўғлим, шў ичкилик деган нарсани ичма, адон-тамом қилди. Мана, ишдан ҳам ҳайдалдинг, эсингни йиғ!

— Яна насихатми? — деб ўшқирди ўғли.

— Ҳа, насихат, — деди отанинг овози титраб. — Қасбчиликдан топган пулим билан эрка ўстириб, сени ҳам пул топишга ўргатиб янглишган эканман. Мана, мен ўзим ҳам ичардим, нима бўлдим, оёқ-қўлдан айрилдим, обрўдан айрилдим. Узингга бир разм солгин, ўғлим, ҳайвонга ўхшаб қолибсан-ку...

Илҳомжон «хайвон» сўзини эшитиб, пишқириб кетди. Отасини ҳақорат қилди:

— Сен Одилхон эмас, қотилхонсан! Ҳамма топган пуллари уни единг.

Маъсудахон ая жиғибийрон бўлиб ўртага тушди:

— Вой Илхомжон, даданг билан гапиришаётганингни биласанми, болам?

— Тур йўқол, мочағар! — деб ойдисига ҳам ўшқирди у.

Отаси ўрнидан турмоқчи бўлгандек бир талпинди-ю, ранги бўздек оқариб ётиб қолди.

Шу кўнгилсиз кечада Иқболхон қиз туғди. У эрининг: «Қиз туғсанг уйимга келма» деган сўзини эслаб, этлари жимирлашиб кетди, хушини йўқотди. Эрталаб кўзини очиб даҳшатли хабар эшитди: кечаси қайнотаси юрак ўйноғи бўлиб вафот этибди.

Иккинчи қизга Қиммат деб исм қўйдилар.

Илхомжон яхшиям армияга борганда шофёрликни ўрганиб келган экан. Бир куни қўшниси уни «Автодормехбаза»га ишга жойлаштириб қўйди. Ахир ишлаган — тишлайди... Лекин унинг қўлига беш-ўн сўм тушиб, чўнтаги қаппайиши билан яна «жон кириб» қолди, ичволиб, чайқалиб келаверади. Кеча маст ҳолда кўчада қўшни хотиннинг бўйнига қўл ташлаган экан, қий-чув бўлибди. Буни Иқболхон эшитиб эрига ҳасрат-надомат билан деди:

— Ичкилик ичиб обрўйингизни бир пул қилдингиз, энди шарм-хаёсизликка ўтдингизми?

— Ҳа, — деди Илхомжон ўдағайлаб. — Одамлар мени ёмон деяптими? Деяверсин! Чёртсним. Ҳамма — буғдой, мен — сомон, ҳамма — яхши, мен — ёмон. Чидайсанми, мен шунақа! Мени ёмонлаганларнинг тилини суғуриб оламан. Сени ҳам!..

Уйда бирдан тарақа-туруқ, қий-чув кўтарилди. Маъсудахон ая «Вой ўлай, нима бало бўлди» деб жонҳолатда югуриб келди. Иқболхон уйдаги йиғилиб қолган шолча устида ётар, бошидан қон сизиб оқар эди. Илхомжон унинг миясига тоғора билан урган экан. Буни кўриб Маъсудахон ая қичқирди, одам тўпланди. Зумрад билан Қиммат ҳовлининг бир четида кўрқувдан титраб, йиғлаб туришарди. Қимдир қўшни врач хотинни чақириб келди. Иқболхонга пийёз хидлатиб, хушини ўзига келтиришди, бошини бинт билан боғлаб қўйишди. Бир чеккада Маъсудахон ая бе-

хуш бир тарзда ўтирар, кўкраги дам-бадам кўтарилиб тушар, сув сўрарди.

— Тасаддиклар, уйда нималар ўтмайди, — деди тўлиқиб, — гап шу ерда қолсин, ўғлимга бирор знён етмасин.

Ердамга чиққан кўшнилари ҳаммани тинчителиб, «яхши ётинглар» деб чиқиб кетишди. Лекин Маъсудахон ая набиралари билан ўз айвонига кирди-ю, ёстикка бош кўйиб, қаро терга тушди, қўл-оёқлари қаттиқ тортишди. Ўзида ёмон бир ҳолатни сезиб набираларини бошқа уйга чиқарди, ноилож келинини чақирди:

— Мендан рози бўлинг, қизим, Илҳомжонимни ташлаб кетманг, боламнинг болаларини тирик етим қилманг.

Шу куни кечаси Илҳомжон меҳри дарё онажонидан айрилди. У нима бўлганини эртасига тушунди. Хўнграб-хўнграб йиғлади. Иқболхон ўз онасидай бўлиб қолган қайнонасининг жасади устида гирён урди, Зумрад ва Қиммат «Бувижоним, бизни ташлаб кетяпсизми!» — деб етим бўтадек бўзлаб-бўзлаб нола қилишди.

Иқболхон шу кунларда бир нарсани аниқ сизди: бир пайтлар хонадони қандай тинч эди, бахтли эди. Кейинги йилларда нима учундир шу хонадонга заҳарли, бир чаққанда ҳалокат келтирадиган қора илон кириб қолгандек эди. Унинг назарида бу қора илон Илҳомжон акасининг оғзига эрталаб кириб олиб, тунда бутун уйни пишқириб кезар, одамларни чакмоқчи бўларди. Чақди ҳам! Олдин қайнотасини, кейин қайнонасини чақиб ҳалок этди. Энди, навбатда бу қора илон кимни чакмоқчи ўзи?

Иқболхон ўзининг ойниси Муборак опа билан маслаҳатлашди:

— Нима қилсамийкин, ўртоғим билан ажрალიшиб қўя-қолсаммикин?

— Унақа ёмон хаёлларни ўйлама, қизим, — деди Муборак опа, — икки фарзандингни тириж етим қиласанми? Баъзи ичадиганлар ташлаб, яхши одам бўлиб ҳам кетади. Илҳомжонга ўзи инсоф бериб қолар... Мана, яна учинчи фарзандни кўрай деб турибсан.

Иқболхон мархума қайнонасининг «Илҳомжонни ташлаб кетманг, боламнинг болаларини тирик етим қилманг» деган васиятини эслаб, кўзига ёш олди-да, яна тақдирга тан берди.

Илҳомжон ҳамон топган пулига ичиб, кун ора чайкалиб келарди. Баҳор яқинлашганда, Иқболхоннинг кўзи ёриди. Ўғил туғди. Шу бола ақлли, доно бўлсин деб Муборак опа унга Ҳикмат исмини қўйди. Иқболхон: «Илҳомжон акам ўғилли бўлди, энди ўғли билан овора бўлиб ичкиликни ташлар» деб умид қиларди. Лекин кўчқордай ўғил ҳам бу онлага — Илҳомжонга бахт келтирмади.

Илҳомжон секин-секин пулдан қисилиб, арақ ўрнига вино-ўз тили билан айтганда «барматуха» ичишга, унинг устидан пиводан газак қилишга ўтди. У энди таниш-билишдан икки-уч сўм қарз олишга уялмайдиган, уч-тўрт улфат ўтирган бўлса, ҳарна бир култум текин ичиш учун бетини қаллини қилиб, уларга бориб қўшиладиган хунук одатга ўрганди.

Лайлакхона кўчалари катта йўлга тушиб, эски уйлар бузиладиган бўлди. Илҳомжонга ҳам янги уй берилди. Лекин ҳамма ҳужжатларни Иқболхон ўзи тўғрилади, чунки Илҳомжоннинг уй билан ҳам, иш билан ҳам шуғулланишга раъйи қолмаганди. У янги уйга кечкурун кайф билан кириб келди:

— Ҳа, сен мени Лайлакхонадаги вайронадан қошонага кўчириб келдингми? — деди у диванга ағанаб. — Ҳали буни неча йил юзимга соларкинсан?..

— Унақа деманг, Илҳомжон ака, бу сизнинг уйингиз, — деди Иқболхон ялиниб. Худди шу пайтда Зумрад, Қиммат, кичкинтой Ҳикмат уйдан уйга, коридордан балконга чиқиб, ўйнаб, кийкириб хурсанд бўлиб юришарди.

Илҳомжон, бу атрофда магазин бормикан, деб чиқиб кетиб, қоровулдан икки бутилка вино олиб ичди. Мастлигидан янги уйини тополмай, эски маҳалласи — Каттабоғдаги бир ўртоғининг уйига бориб ётди.

Иқболхон уй юмушлари билан бўлиб, кўпдан бери кўз-

гуга карамаганди, бундай разм солиб караса ранги синикиб кетибди. Е тавба, одам шунака озадими! Унинг аъзон-танида уч нарса қолибди: тери, томир, суяк — эрининг ичишидан, рўзгорнинг етишмаслигидан куйиб кетди бечора. Бугун кечаси ҳам ўрнида тикан устида ётгандек тўлғаниб чиқди...

Эрталаб турса, боши зиркираб оғрияпти. Юрса боши айланади, кўз ўнгини қора тўр қоплайди. Кўзгуга қаради. Ранги кечагидан ҳам сап-сарик бўлиб, кесакка ўхшаб қолибди. Полклиникага чиқди. Қони жуда камайиб кетибди. Касалхонага йўлланма ёзиб беришди.

Иқболхон болаларни кўзи киймай, касалхонага ётгиси келмади. Зумрад ўн тўртга кирди, мактабда ўқияпти. Қиммат иккинчи синфда, Ҳикмат энди тўртга тўляпти, хали боғчада. Ойисини олиб келай деса, у киши ҳеч «дом»да тургиси келмайди. «Ҳа майли, тузалиб кетарман», деб врач ёзиб берган доридан икки-уч кун ичди.

Илҳомжон тўртинчи кун шом маҳал гандираклаб, оғзидан қўланса хид буркситиб кириб келди. Иқболхон унга биринчи марта нафрат билан узоқ тикилди: бир пайтлар Илҳомжон ичганда хўрознинг тожидек қизариб юрарди. Энди юзлари қорайиб, чўнкаб кетибди...

— Қошонанга уч кун келмадим, — деди у хотинига яқинлашиб, — қайси ўйнашингни олиб келиб ётдинг?

— Сизда номус деган нарса борми ўзи? — деди Иқболхон эрига биринчи марта зарда қилиб. — Мен қай ахволданман-ку, сиз нималар деяпсиз?.. Куйиб адо бўлдим-ку...

Иқболхоннинг кўз олди қоронғилашиб, диванга чўзилди, лаб атрофлари кўқариб кетди. Илҳомжон эса нариги уйга кириб хотинининг сумкасидан уч сўмликни олди-да, эшикни гурсиллатиб ёпиб чиқиб кетди.

Қош қорая бошлаганда Зумрад билан Қиммат боғчадан Ҳикматжонни олиб келиб уйга киришди-ю, диванда кўлларини осилтириб ётган опажонисини кўришди:

— Опа, туринг, биза келдик, — деди Зумрад.

Опажониси овоз бермади. Ҳикматжон югуриб бориб

опасини кучоклаган эди, бирдан сесканиб тушди, тепасига келган Зумрад опасининг жуда кўркинчли ётганини кўриб, чинкирди:

— Опажон!..

Иқболхон ўттиз икки ёшида уч нихолни колдириб ҳаёт билан видолашди.

Мархуманинг бир-икки маъракаси ўтгач, Муборак опа қизининг уйига кўчиб келди. Набираларига бош-қош бўлмақчи эди. Илҳомжонни кўп яхши одамлар ўртага олиб насиҳат қилишди, йўл-йўриқ кўрсатишди, ичкиликдан қутулиш учун даволанишга ёрдам беришди. Лекин бўлмади. У ҳеч кимнинг насиҳатига қулоқ солмай ичарди. Бир қуни ярим кечада ичиб келиб қайнонаси билан болаларнинг ўтакасини ёрди:

— Вуй анов ботинкани! Ҳар биттаси битта чой яшикка зўрға сиғади-я! Ип тақадиган тешиклари пиёладай! Ваҳ-вах, уни кўтариб келаётган бахайбат одамларни қаранг! Ҳамасининг бўйига уч бошли қора илонлар ўрашиб олган. Вой-дод, киймайман, бунақа ботинкани киймайман! — У югуриб қочаман деб бошини сервантга урди, ундаги чинни идишлар чил-чил синди. Болалари чинкириб йиғлашди.

Қайнонаси кўркиб кетган бўлса ҳам жонҳолатда, куёвини елкасидан кучиб каравотга олиб келди:

— Вой тасаддик, ётинг, дам олинг, — деди Муборак опа телба кнёфадаги Илҳомжонга, — сизга нима бўлди, эртага дўхтирга боринг, ўғлим.

Илҳомжон оғзидан кўпик сочиб, анча безовталаниб ётди, кейин уйқу элтиди.

Эртаси қуни у дўхтирга бормади. Кўчага чиқиб гавжум жойдаги бир скамейкада мунғайиб ўтирди. Тўхтовсиз ўтаётган, ял-ял кийинган одамларни кузатди. У элас-элас ўйларди: қизик, одамлар намунча бахтли! Катталар ишга, болалар ўқишга кетяпти! Қўни-қўшниларни қара: бири ишчи, бири хизматчи, бири олим. Кўпчилигида «Москвич», «Жигули». Мен нега шуларга ўхшамайман?

Илҳомжоннинг боши оғриб кетди. Бош оғриғини нима босади? Ичкилик. «Юзта» отса бўлди.

«— Йўк энди ичмайман, оғзимга олмайман, — деди у ўзича, — фақат бир-икки бутилка пиво ичаман».

У ёнини кавлаб бир сўм топди. Кичкина дўкончадан икки бутилка пиво олиб, ичди. Е тавба, сал бўлса ҳам ўзига келди-я! Нарироқ юриб бориб магазинга кирди, эски улфатини кўриб қолиб у билан вино ичишди. Кейин... кейин нималар бўлганини билмади.

Илҳомжон бир хушёр тортганда Заҳдаги кабристонда, хотинининг мозори устида турганини кўриб қолди, тўлин юйли тун эди. Чор атрофда дўппайиб-дўппайиб турган гўрлар устида кумушранг нурлар чулғанарди. Илҳомжон хотинининг қабри четига чўккалаб ўтирди-да, ўкраб йиғлади:

— Иқбол, котилинг менман, — деди у кабристон сукутида пичирлаб, — сен менинг ҳаётимга нур бўлиб кирдинг, мен сени зулматга ҳайдадим, сени ҳалок этдим...

Кеча Илҳомжоннинг вас-васларча қилган телба ҳаракатларидан чўчиган Муборак опа учала набирасини олиб, Қоратошдаги уйига кетганди. Илҳомжон ярим кечада «дом»га зўрға юриб кириб келганда ҳеч ким йўқ эди. Катта уйга кириб бир сўқинди-да, ерга ағанади... Шу билан тонг саҳарда кўзини очди. У полда бутун аъзон-тайи кизиб ётарди. Анча вақт ўтди. Яна кўзини очди. Оёғининг учи, кейин тиззалари муз қотиб қолди, пешонасини силаб кўрган эди, ҳеч нимани сезмади, турмоқчи бўлган эди, ҳеч қаери амрига бўйсунмади. Қизик, кимнидир чакирди-ю, товуши чиқмади. Кейин кўз ўнгида бир ўт ялт этди-ю, ҳаммаёқ қоронғуликка тортиб кетди. Илҳомжоннинг кўзлари бақрайганча, хира бўлиб очилиб қолди...

Илҳомжонни ҳам Заҳдаги кабристонга, Иқболхоннинг ёнига қўйишди. Унинг қабри тепасида қизлари Зумрад, Қиммат, ўғли Ҳикматжон юм-юм йиғлашди. Чекка-чеккада чўнкайиб ўтирган одамлар болаларнинг ноласини эши-

тиб, «Илҳом ўзини-ўзи хароб қилди, ичкиликнинг қурбони бўлди», деб афсус билан пичирлашарди.

...Муборак опа кизи Икболхон билан куёви Илҳомжондан ёдгорлик бўлиб қолган уч гўдакни бағрига олди. Уларнинг атрофида ёрдам қўлини чўзадиган яхши одамлар кўп. Инсон фарзанди ўсиб-улғайиб тегирмон тошдек айланиб турган бу шиддатли ҳаёт йўлида бахтини топиб олади.

Инсоннинг бахтли ҳаётига зиён-захмат етказадиган ичкилик — қора илон! У ҳар хил рангда, ҳар қанча товланмасин, оқибати — даҳшат!

Шўрлик бола

«Шодлик» бекатидан автобусга чикдим-да, ўтирган одамларга тортинибгина назар ташладим.

— Рустам ака, ассалому алайкум, келинг бу ёққа, — деган ёкимли овозни эшитиб ўнг томонга қарадим. Иккинчи қатордаги ўриндикда ўша адлкомат, оқ олма юзли мактабдошим Насиба боласини елкасига суяб, менга гулдек очилиб кулиб турарди. Ёнидаги ўриндикка бориб ўтирдим, хол-аҳвол сўрашдик.

— Ўғлингизми, Насиба? — дедим мурғак гўдакнинг момиқ қўлларини ушлаб, — оти нима бу полвоннинг?

— Оти Шуқуржон, — деди Насиба ўғлига нимагадир маъюс тикилиб. — Икки ёшга кирди, тоби йўқ, дўхтирдан келяпмиз...

Мен боланинг ранг-рўйига қараб, хайрон бўлдим: боланинг юзлари лўппи, лаблари олчаранг, киприк кошлари қоп-қора, қуралай кўзлари мунчокдек нурланиб, болаларча табассум қилиб турибди. Насиба ўғлини шунақанги келиштириб, шунақанги ярашиқли кийинтирибдики, худди кўғирчокка, чиройли кўғирчокка ўхшайди, лекин бола нимжон кўринади.

— Нима, тоби йўқми, Насиба? — сўрадим секингина.

— Ўғлим ногирон туғилган, — синик товуш билан эзилиб гапирди Насиба, — буни ҳаммага айтиб бўлмайди, сиз мактабдошимсиз... Дадаси кўп ичардилар, никоҳ ойлари миз менга ҳам зўрлаб ичирардилар... Дўхтирлар айтишди, ўша ичкилик касофати болага урибди, ўғлим бечора бўйнини тутолмайдиган бўлиб, ногирон туғилган... Кечирасиз, мен тушадиган бекат мана шу, келинойимни олиб бизникига келинлар... Хайр.

Насиба даст ўрнидан турди-да, боши чайқалиб кетаётган ўғлини чап кўли билан кенг кўкраги устига ётқизди. Ўғилчаси бўйнини тутолмаганидан боши жонсиз ғозникидек дам у ёнга, дам бу ёнга осилиб тушарди. Юрагим орзикиб кетди. Бир неча минутлик кайф-сафо деб ичкилик-бозлик қилган, дунёга янги келган мурғак гўдакни ногирон қилган Насибанинг эрини танимасам ҳам, унга ичимдан нафрат ўқидим.

Автобустаги одамлар ҳам Насибанинг қўлидаги кўғир-чокдек норасиданинг бўйин тутолмайдиган бўлиб қолганига ачиниб, хайрат билан қотиб қолишди.

«Ичкилик касофати бечора ўғлимга урибди» — Насибанинг синик овози қулоғим остида нола қилаётгандек бўлиб кетди, беғуноҳ чиройли боланинг балога гирифтор бўлиб қолганини ўйлаб қалбим титраб кетди, автобус ҳам бу ҳолатга ачингандек гувиллаб, титраб-тебраниб бекатдан қўзғолди.

Чумоли уясидаги фожиа

Воқеий ҳикоя

Ёзнинг иссиқ кунин. Чувалачи кишлоғининг юқорисидан ўтадиган Золариқ анҳори шовиллаб оқяпти. Катта бобоёнғоқ салқинида табиатшунос олим Манноп ота Тўйчиев билан ширин суҳбатлашиб ўтирибмиз. Ёши саксонга борган, саксовулдек чайир қомат бу кекса киши табиат

ажойботлари ҳақида мароқ билан сўзляпти. Кексанинг гапидан табиат худди жило олаётгандек бўлар, мен эса анҳор ёқалаб, ёлғизоёқ йўлдан ингичка қора тизимча каби карвон тортган чумолилар ҳаракатини кузатардим:

— Мана бу чумолилар карвонига қаранг, — дедим қизиқиш билан, — дунёда шу ҳашаротдек меҳнаткаши бўлмаса керак?

Манноп ота жилмайди:

— Чумоли меҳнаткаш, жуда сезгир ҳашарот, — деди қисик кўзларини пирпиратиб, — лекин булар бераҳм, шафқатсиз бўлади, бир хил тоифалари ўз «қабилadoшлари»га ҳам кун бермайди. Анча-мунча катта ҳашарот сал бежон бўлса, улар «гирибони»дан олиб, уяси томон судраб кетаверади.

Манноп ота иягини қашиб бир зум ҳавога тикилиб турди-да, лабларини чўччайтириб кулди:

— Шундай меҳнаткаш, шундай сезгир чумолиларнинг ҳам фожиаси бор...

— Қанака фожиа?

— Ичкиликхўрлик фожиаси, кайф қилиш фожиаси...

— И-е-вой, чумолилар ҳам ичадимми? — таажжубландим мен.

— Ҳа-да... Мана эшитинг, буни олимлар аниқлашган... Боя айтганимдек, чумолилар бераҳм, шафқатсиз бўлишса ҳам, уяларига ламехуз деган текинхўр кўнғиз кириб келганда «лом-мим» дейишмайди. Бу кўнғиз чумолиларнинг кишига ғамлоғлик «дон-дун»ларинию ҳатто уларнинг тухумларини ҳам паққос ея бошлайди. Чумолилар бу бедодликни кўриб туришса ҳам кўнғизга ҳеч қандай қаршилик кўрсатишмай, ҳаммалари гангиб, худди асалга ёпишган пашшалардек ғуж бўлишиб ламехузнинг оёғига бош қўйиб ётиб олишади, айниқса ишчи чумолилар «тирикчилик»ни ҳам унутишиб, эртадан-кечгача кўнғизнинг тукларини ялаб-ялаб ётишаверади.

— Нега энди, бунинг бирор сири борми?

— Қизик сири бор... — деб гапида давом этди Манноп

ота. — Дамехуз кўнғизи оёқларидаги туклардан тўхтовсиз шира чиқариб туради. Қаранги, бу ширада чумолиларни кайф қилдирадиган алкоголь бўлади. Уни кўнғиз тукидан шимириб ичган чумоли ванг бўлиб котиб қолади. Ана шу кайф-сафо деб чумолилар кўнғизни ҳурматизат этишиб, уяларига бостириб кирганига ҳам, «дондун»ларини еб кетишига ҳам парво қилишмайди.

— Кўнғиз чиқарган «ичкилик» чумолиларга зиён қилса керак?

— Зиён қилганда қандоқ... Пиёниста чумолиларнинг бутун вақти беҳуда кетади, ўзи ҳам нимжонлашиб, ўлимтик ҳолга тушади, кейин улардан тарқалган зурриёт ҳам майиб-мажруҳ бўлади, уядан файз-путур йўқолиб, унда яшайдиган бутун бир чумоли жамоаси фаторат топиб кетади.

— Ё алҳазар! — дедим хайратда. — Мастбозлик ҳатто хашаротларни ҳам хароб қилар экан-да?

Манноп ота бош ирғади-да, нимагадир ачингандек кўшиб кўйди:

— Ичкиликдан шу оддий хашаротлар зиён топгани бир гапий, лекин ичкилик оғуси ақллар қасрини, одамлар аслини заволга етказгани ёмон...

Мен чумолиларнинг серҳаракат ва соғлом карвонига хавас қилиб, уларнинг уясига ҳеч қачон текинхўр кўнғиз кирмаслигини, улар ҳеч қачон завол топмаслигини умид қилдим.

Спирт анатомик препаратларни қотиргани каби ичувчининг калби ва ақлини ҳам қотириб қўяди.

х х х

Кишилар ичкилик ичиб, янада баттар кўполлашиб, тентаклашиб ва бераҳмлашиб борадилар.

х х х

Ўғри ва қотил камдан-кам ҳолда ўз ишини хушёр пайтида қилади.

х х х

Аслида киши ҳаёти учун энг зарури ақлга ўхшайди-ю, шунга қарамай кўпгина одамлар ўз хузурларини ўйлаб шу ақлни тамаки, вино, арақ билан заҳарлашдан ҳам тоймайдилар.

х х х

Ақлимиз ва виждонимиз биздан ичкилик ичмаслик ва ичирмасликни қатъиян талаб этади.

х х х

Одам ичишга имконияти бўлмаётганда эмас, балки шундоқ хонасида, рўпарагинасида ичкилик тургани, унинг ҳидини сезгани ва сал қўлини чўзса олиши мумкин бўлгани ҳолда уни ичмасагина, ичкиликни ташлайди..

х х х

Қиши ичиш ва чекишни ташласа, барча ҳаёт ҳодисаларини унга янгиликдан очиб берувчи ақлий тиниқлик ва босиқ дунёқарашга эга бўлади.

х х х

Чекиш ва ичишни ташлаш жуда қийин, деган тасаввур сохтадир, бу фикрга бўйин эгмаслик керак.

Л. Н. Толстой

Анови киши мастликдан қалтираб қолган қўллари билан стакандан нима ичаётганини биласизми? У хотини ва болаларининг кўз ёши, қони ва ҳаётини сипқоряпти.

Ф. Ламенне

Эр қанча ичса, хотини ва болалари шунча кўп кўзёши тўккан, дейиш мумкин.

Н. А. Семашко

Спиртли ичимликлар ишлаб чиқаришнинг тобора кўпайиши ва арзонлашуви натижасида ичишга одатланиб қолиш оилавий ҳаётга путур етказди.

А. Форель

Ҳар йили сувда фарқ бўлганларга кўра кўпроқ киши пиво ва вино дарёсига фарқ бўлади.

Рубнер

Май ичишар ёнок бўлсин деб зебо:
Охири қилар у юзни каҳрабо.

Саъдий Шерозий

Ичкиликбозлардаги касаллик соғ одамникига қараган-
да оғир ва аянчли ўтади.

Бэр

Гарчи спиртли ичимлик оз миқдорда ичилса ҳам, ях-
ши фикрларни таг-томири билан кесиб юборади.

Г. Гельмголл

Алкоголь — ёвуз жаллод. Алкоголдан нобуд бўлган-
лар совукдан, илон чақиб ўлганлардан ва жаллод кўлида
ҳалок бўлганлардан кўп.

Н. Сикорский

Мастликда кўп сўзласанг, хушёрликда йиғласанг, бу
девоналикдандир.

Кайковус

Эшакка шох, одамга мастлик ярашмайди.

Шота Руставели

Шиша ичидан менга офат кўринади. Бу офатларни
унинг ичидаги таркиби ташкил қилади. Шиша ичини но-
гиронлар, илонлар ва табиат музейидаги каби эмбрион-
лар ташкил этади.

Г. Гейне

Ичилган спиртли ичимликлар одамни ҳайвон ва йирт-
қич қилади.

Ф. Достоевский

Ичкиликни оз миқдорда ва ҳар қуни ичиш соғлиқ учун
фойдали, деган фикр мутлақо хатодир.

А. Лозинский

Олижаноб одамга мастлик сифати ярашмас.
Камол Хўжандий

Бодани ақлдан ғолиб этмагил.
Афзалиддин Хоқоний

Кўп ичадиган киши бузуқ бўлади.
Д. Чосер

Ғам ҳар хил омиллар билан унутилади, аммо мастлик билан эмас.

х х х

Зериккан киши қадаҳдан овунчоқ истайди: кўрқоқ — мардлик, лапашанг — қатъийлик, ғамли дил — хурсандлик излайди. Аммо у ўлим топади.

С. Жонсон

Ҳар қандай хужум ва жиноятлар ҳам халқни ва халқ бойликларини ичкиликбозликдек қийратмайди.

Ф. Бэкон

Ичкиликбозлик инсон, жамият ва давлатнинг энг ёмон душманидир.

П. И. Ковалевский

Ичкиликбозлик шундай бир ижтимоий ёвузликки, уни баҳолаш ҳам қийин.

В.М.Бехтерев

Ичкиликка муккасидан кетган одам номус, урф-одат ва мулозаматларга ёмон муносабатда бўлади, маънавий тўқнашувларга, ўз оиласининг хонавайрон бўлиши, қўни-қўшниларининг нафратига бефарқ қарайди, у раҳмсиз, эгоист ва сурбетга айланади.

Р.Крафт-Эбинг

Бир-биримизнинг саломатлигимиз учун ичиб, шахсий соғлигимизни йўқотамиз.

Жером К. Жером

Ичкилик нафосатни ўлдиради, май ёшликни қисқартиради.

Гораций

Хамма иллатлар ичида ичкиликбозлик, айниқса, киши руҳи улуғворлигига доғ бўлиб тушади.

В. Скотт

Ўзимнинг шахсий тажрибам, юз йиллардан зиёд давом этган отамнинг ва бобомнинг тажрибалари туфайли менда шундай ишонч ҳосил бўлдики, дунёда ҳеч қандай сабаб спиртли ичимликларни кўп ичиш орқасида келиб чиқадиган азоб-уқубатлар ва касалликлар каби оғир оқибатларга олиб келмайди.

Ч. Дарвин

Алкоголнинг шак-шубҳасиз зарарли экани илмий нуқтани назардан исбот этилгандан бери уни оз-оздан ва меъёрида ичишни илмий жиҳатдан маъқуллаш тўғрисида сўз бўлиши мумкин эмас.

В.М.Бехтерев

Алкоголь қурбонларининг зурриётларида ҳам жисмоний, ҳам маънавий жиҳатдан катта доғ қолади: улар иш-ёқмас, беқарор, ақлий жиҳатдан қолоқ ва маънавий ҳиси кучсиз бўлади.

Н.Блохин

Арак ок, лекин бурунни қизил, обрўни қора қилади.

А.П.Чехов

Қанчадан-қанча зўр ишлар ва ҳатто қанчадан-қанча

ажойиб одамлар ярамас одатларнинг қурбони бўлиб кетганлар.

ЕВМСТОЖҲҲН НВЕММННДТОС
К. Д. Ушинский

Менинг назаримда, ичкиликбозлик қолган барча гуноҳлар ичида, айниқса энг кўполи ва пасткашидек туюлади.

М.Монтень

Ичкиликка берилиш яхши фазилатларга эшикни беркитиб, жуда кўп иллатларга уни очиб беради.

Валерий Максим

Ичкиликбозлик — барча иллатларнинг асоси.

Абул Фароҷ

Кўпгина ёвузликларнинг сабаби май шишаси тагида ётади.

И.Вазов

Ичкиликбозлик — ваҳшийлик оқибати бўлиб — қадим ва ёввойи ўтмишдан бошлаб инсониятни ғиппа бўғиб келмокда, одамзоднинг энг яхши намояндаларининг ёшлигини ғажиб, кучини созуриб, қувватини сўриб, ҳалокатга учратиб, инсониятдан мудҳиш хироҷ довлаб келмокда.

Ж.Лондон

Ичкиликка ҳаддан ташқари берилиб кетиш хавфли, ўсма пайдо бўлишининг сабабчисидир.

А.Богомолец

Ичкиликка берилган оналарнинг тукқан болалари бу борада ўз оналарига ўхшаш бўлади.

х х х

Маст бўлиш ўз ихтиёри билан ақлдан озишдир.

Арасту

Ичкилик болаларнинг касалманд ва нимжон бўлиб ўсишининг сабабчисидир.

Гиппократ

Мастлик — ақлсизлик машқидир.

Пифагор

Кўп ичадиган киши сир сақлай олмайди ва берган ваъдасига вафо қилмайди.

Кичкина Сенека

Маст — жаҳлнинг асиридир, ундан ақл қочиб кетади.

Софокл

Одамлар ўлатдан кўра бадмастлик, бадхўрлик ва ахлоқий бузилишдан кўпроқ ҳалок бўлгандир.

Л. Корнaro

Ичилган ҳар 100 грамм спиртли ичимлик спортчини икки ҳафтага ишдан чиқаради.

В. Куц

Пияниста оиласида наслий ногиронликдан ташқари кўп фалокатлар ҳам юз беради, бола ифлослик ва қашшоқликда ўсади, маст отанинг қилмишларига беихтиёр гувоҳ бўлади, жанжалларни, уриш ва сўқишларни эшитади. Шундай шароитда ўсган боладан нимани кутиш мумкин!

Ашшафенбург

Одамлар вабодан кўрқишади-ю, аммо ичкилик ундан ҳам бешбаттарлигидан беҳабардирлар.

О. Бальзак

Барча юқумли касалликларни кўшиб ҳисоблаганда ҳам инсониятнинг ичкиликдан нобуд бўлган қисми кўплик қилади.

Ж. Рошар

Ичкиликбозлик уч тарихий мусибат: очлик, вабо ва урушдан ҳам кўра кўпроқ вайронгарчилик келтиради.
В.Гладстон

Ичкиликбозлик киши ўлган билан тугамайди, у ғоят беҳисоб ва турли-туман йўллар орқали авлодларга ўтаверади.

А.Фурнье

Ичкиликбозлик ва жиноят — туғишган оға-сингиллиги врачлар ва криминалистлар томонидан аллақачонлароқ исботланган.

К.М.Бэр

Ичкилик одамни қотил ва ўғрига айлантиради.

К.Колтон

Ичкилик — турмани тўлдириб турувчи хизматкор.

А.Бодриралла

Ичмаслик — ўчоққа ўтин, қозонга — гўшт, дастурхонга — нон, давлатга — даромад, ҳамёнга — пул, танга — куч, устга — кийим-бош, мияга — ақл, оилага — фаровонлик бахш этади.

Б.Франклин

Туни билан бош оғриғини келтириб чиқарувчи майхўрликка берилиб, кундузи ихраб юрадиган кишиларга ўхшашни мен сира-сира истамас эдим.

И.Гёте

Бугунги кунда барча тузумларнинг жиноятларини ҳам, безорининг хириллашини ҳам, турмушдаги доғларни ҳам, фақат қанча пиво ва арақ ичилгани билан ўлчайсан.

В.В.Маяковский

...Ғам-руссани ичкиликдан бошқа барча йўл билан бар-
тараф этиш мумкин.

С.Жонсон

Ичкиликбозлик бизнинг социалистик қурилишимизга
тўғридан-тўғри хавф туғдирувчи нарсадир, шунинг учун
ҳам Иттифоқимизнинг ҳар бир ишчиси, ҳар бир софдил
граждани у билан шафқатсиз кураш олиб бормоғи зарур.

Н.А.Семашко

Ичкиликбозлик, деб аталган ёвузлик жуда катта дав-
лат аҳамиятига эга, чунки ичкиликбозлик кучайиши би-
лан мамлакатда халқнинг жисмоний ва ақлий қуввати, меҳ-
нат лаёқати ҳам пасаяди, дея қатъият билан айтиш мум-
кин, натижада мамлакатнинг иқтисодий кучи ва шу билан
бирга унинг ахлоқи ҳам бўшашади, оқибатда жиноятлар
сони кўпаяди...

В.М.Бехтерев.

Маданиятли кишилар ҳам мастликда ўз қиёфаларини
йўқотиб, инсонийликдан чиқадилар.

Жюль Верн

Мастлик ўзи истаб жинни бўлишдир.

Кичкина Сенека

Биринчи қадах чанқоқни босиш учун, иккинчиси —
хурсандчилик, учинчиси — кайф қилиб ҳузурланиш, тўр-
тинчиси эса — ақлдан озиш учун ичилади.

Анахарсис

Мастлик ғирт ақлсизлик, у бизни истеъдодларимиздан
маҳрум этади.

Солон

Зигирдек ичкилик ҳам ҳаётбахш фикрларнинг йўлини
тўсади, у туғилган пайтдаёқ йўқ қилади.

Г.Гельмгольц

Ақлни камайтиришнинг энг нақд воситаси ичкиликдир.
В.Я.Даниловский

Ортикча ичган киши сир сақлай олмайди ва ваъдасига вафо ҳам қилмайди.

М.Сервантес

Ичкилик, агар меъеридан ортиб кетса, телба одамни ҳам, донони ҳам бирдай енгилтак қилиб қўяди.

Феогнид

Мастлик ва маданият — муз ва оловдек, нур ва зулматдек ўзаро бир-бирига мутлако қарама-қарши тушунчалардир.

Н.А.Семашко

Мен ҳеч қачон дунёда чарчокни ёзиш, фикримни ойдинлаштириш учун ичкиликка ошно бўлишни истамас эдим.

Т.Гексли

Нодонлар ичкилик ичганда маст бўладилар, бахтсизликда эса ақл-хушдан ажраладилар.

Пифагор

Кўзгу киши юзини акс эттирганидек, мастлик унинг рухий башарасини очиб кўрсатади.

Эсхил

Чанқоғини сув билан эмас, ичкилик билан қондирган одам хайвондан ҳам бешбаттар.

Диоген

Ҳамма ҳам ейди, ичади, аммо фақат ёввойиларгина хурмачасига ортикча ичиб, бўқиб қолгунча ейди.

В.Г.Белинский

Ҳар қанча бақувват гавдани ҳам ичкилик емириб ташлайди.

Плутарх

Пияниста ҳеч қачон ўз соғломлиги гаштини суролмайди ва узоқ умр кўролмайди.

А.П.Нелюбин

Спиртли ичимлик кучга куч кўшмайди, қайтага бўшаштиради, дилни, вужудни ва характерни ёшартирмайди, қайтага қаритади ва ақлни сусайтиради!

Р.Кох

Ичкилик таъсирдан пайдо бўладиган ҳаммага маълум юздаги кизиллик — аслида кон томирчаларининг фалаж бўлишидан бошқа нарса эмас.

Г.Бунге

Ичкилик тана аъзоларини емириб, унинг юкумли касалликларга бардош бериш қувватини олиб кўяди.

А. Бодриралла

Пиянисталар ўз уруғ-авлодларига турли хил оғир хасталикларни инъом этиб қолдирадилар, улар ичидаги энг ёмони рухий касалликдир.

В.Я.Канель

Қўпгина тентак ва ақли занфлар ичкиликка берилган ота-оналардан туғилади.

Ф.Бэкон

Одамни тентак қиламан десанг, унга муттасил ичкилик ичиришдан бошқа тузукрок йўл йўқ.

Э.Крепелин

Қўли қалтирайдиган, хиралашган кўзи билан зўрға

кўрадиган, ёмон эшитадиган, нафас сикишидан ҳарсил-
лайдиган пиянистанинг қилган иши нима бўларди.

Н.Семашко

Кимки ичса, у тубанлик йўлига кирган бўлади.

Ж.Чосер

Ичкиликбозлик бузуқлик анқиб турувчи киморхонага,
порахўрликка, камомадга, чидаб бўлмайдиган жинсий
бебошликка ва зўравонликка йўл кўрсатиб берувчи нур-
сиз нишондир.

Е. М.Ярославский.

Бу лаънати шайтон идиш ичида тинч ва осойишта ўлти-
ради. Аммо агар уни ташқарига қўйиб юборсангиз, май
билан бирга томоқдан ўтиб, хатто филни ҳам худди мас-
харабозлардек ўйнатади.

Саъдий

Абул Аъло Ал-Маарий ўғитлари

Май косаси ичида жилваланиб турган куёш алдамчи
куёшдир. У сенинг оғзингга ботишидан эҳтиёт бўл.

Ақлдан оздирадиган ҳар қандай модда, гарчи у май
бўлмаса ҳам, майнинг яқин қариндошларидир.

Май косаси майхўр қўлида туриб тилга кирганда, уни
ўз ичида кўтариб туришидан ор қилаётганини айтиб бер-
ган бўларди.

Май ичишга одатланган киши унинг йўлида ҳамма нар-
садан, хаттоки энг керакли буюмларидан ҳам ажралади.

Май ёмон ишларни яхши қилиб кўрсатади, ўша ёмон-
ликлардан қайтариб юрган кишиларнинг ўзи ҳам уларга
мубтало бўлиб қолади.

Май ичувчилар сувга бораётган подалардек оғзилари-
дан нима чиққанини билмай бақиршади.

Эй май, улуғ мартабалар биноси ва ақл кошоналари сен туфайли харобага айланди.

Ичкилик ичиб, ақлини бир нафас йўқотган киши оғир мусибатга учраб ўлганлар қаторида бўлади.

Ақл-идрокда денгизга киёс қилишга арзнийдиган кишининг бир коса майга ўзини гарқ қилиши айб ва беҳаёликдир.

Ичкилик мансаб ва обрўдан баланд тоғ ҳисобланадиган улуғ кишиларни ҳам тўрт оёкли ҳайвонга айлантиради.

Ичувчилар оз фурсатли «лаззат»ни кўзлаб, кетидан келадиган фалокатга эътиборсиз қарайдилар.

Сен ичкиликни сира ичма, у ақлдан, тўғри тафаккур қилишдан адаштиради, озгина хурсандлик, кайф-сафо бериши билан бирга узок муддатли қайғу ва бахтсизликларга гирифтор қилади.

Биз ўз фойда-зарарини билмайдиган махлуқлармиз, ахир дунёда майдан бўлак ҳам лаззат берувчи неъматлар жуда кўп-ку.

Майхўр ҳаёт кадрини билганда эди, майни дўстларига эмас, душманларига ичирган бўларди.

Ичкилик ҳар бир балонинг эшиги, сен ўша эшикка бош сукишдан эҳтиёт бўл.

Май дўстларни койиш, улар билан жанжаллашиш, хамсуҳбатларига озор бериш ва яқин кишилардан жудолашишга сабаб бўлади.

Ибн Сино ўғитлари

Маст кишидан ақл, ҳаё ва сабр кетади. Модомики, инсон шулардан ажралар экан, одамгарчиликдан чиқади.

Шароб — заҳарларнинг бири. Агар узок оч юрган киши овқат ва ичкиликлардан ҳаддан ташқари истеъмол қилса, уларнинг ҳаммаси заҳар бўлади.

Шароб ичган кишининг хурсандчилиги ошади, ҳатто

уни ўз-ўзидан севињяпти, деб ўйлайдилар, ҳолбуки бундай эмас. Чунки бирон нарсада таъсир этувчисиз бир асарнинг юз бериши мумкин эмас.

Мастлик вақтида рутубатланиш ортади, натижада нафсоний қувватлар ақлга бўйсунмайди, шу билан бирга мияга мавжланиб кўтарилувчи буғлар билан аралашиб ҳаракати ортади.

Ичган киши сабабсиз севинади, деб ўйлаш беҳуда фикрдир.

Мияси кучсиз киши тез маст бўлади.

Ақлли киши наҳорга ичишдан сақлансин. Хўл миждоли киши органлари тамом сувсизланишдан аввал ёки қаттиқ ҳаракатдан кейин шароб ичишдан сақлансинки, бу икки ҳолатда шароб ичиш мия ва асабга зарарли бўлиб, кишини тиришиш касалига, ақлдан озишга ёки бирон касалга, ёки ортиқча иссиққа йўлиқтиради.

Балоғатга етмаган болаларнинг шароб ичишлари ёнаётган кучсиз ўтнинг алангасига аланга кўшиш кабидир.

Бир мири пиён, уч мири зиён.

х х х

Пиён ўрток — ошга ўрток, бошга тўқмоқ.

х х х

Шиша мастликка элтар,
Мастлик пастликка элтар.

х х х

Маст кайда-ю, шарм кайда.

х х х

Мастнинг тонги бўлмайди,
Ўйлашга онги бўлмайди.

Ўзбек мақоллари

Арак винонинг туғишган холаси.

х х х

Ким қарзга ичса, унинг азоби
икки марта ошади.

х х х

Мастликда орттирилган дўстнинг бўш шишача кадри йўк.

х х х

Кимки ичмаса, чекмаса узок яшайди.

Рус мақоллари

Саломатлик учун қанча кўп ичсанг, жанозанг учун шунча шошасан.

х х х

Ким ичкиликдан мадад истаса, гўр атрофида бўлади.

х х х

Арак билан дўстлик саломатликка душман орттириш демакдир.

х х х

Ақл тоғларни кўзғатади, арак ақлни хароб қилади.

х х х

Ичкилик ифлосликни ёктиради.

х х х

Мастлик билан ғам янгиланади.

Удмурд мақоллари

Мастлик олти бахтсизликни келтиради: мухтожлик, жанжал, касаллик, обрўсизлик, шармандалик ва ақлсизлик.

х х х

Бир пиёла ичкилик кишини кўзи килади, иккинчи пиёла шер, учинчи пиёла чўчка килади.

х х х

Ичкиликни ташламоқчи бўлсанг, мастнинг ахволга бок.

Хитой мақоллари

х х х

Биринчи кадахни одам ютади, иккинчи кадахни кадах ютади, учинчи кадах одамни ютади.

х х х

Дарё шохобчалардан, мастлик кадахдан бошланади.

х х х

Кечкурун бадмаст, эрталаб ишэкмас.

Япон мақоллари

Мастлик фалокатларга эшикни ланг очади: камбагаллик ва касаллик бирлашади.

Тожик мақоли

Ким ичкиликни ёктирибди, ўзига чоҳ каздирибди.

х х х

Куч кийимга, ичкилик одамга ўч бўлади.

Мастликда ёмонлик килиб кўясан, хушёрликда жавоб берасан.

Фин мақоллари.

Мастлик бамисоли бир эшикдир: у ман қилинган нарсаларга ланг очилади.

х х х

Кайф келса, ақл кетади.

Шарқ халқ мақоллари

х х х

Арак денгизда паҳлавонлар ҳам фарқ бўлган.

х х х

Вабодан тирик қолган — ичкиликдан ўлим топган.
Адигей мақоллари

Мастга тегма, ўзи йиқилади.

Арман мақоли

Аракка салом бердингми, ақл билан хайрлаш.
Грузин мақоли

Хўроз маст бўлса, кирғийни унутади.

х х х

Сўз хушёрнинг дилида, мастнинг тилида.

х х х

Ўғилларни икки нарса айлайди хароб,
Бирини зийнату сеп, бирини эса шароб,
Дод, ундай ўғиллардан, минг дод ким,
Бўлса улар майпарасту олифта доим.

Шарқ манбаларидан.

Сув кўприкни, ичкилик мияни бузади.

Немис мақоли.

Алхимикнинг ўлими

Ривоят қилишларича, бир алхимик овқат қолдиқларини идишга йиғиб қўяверган. Бир кун бу идишдан ачиган хид келади. Алхимик унинг эзилиб оқаётган сувидан татиб кўради. Бир оздан сўнг дили шод бўлганга ўхшаб кўрилади. Алхимик одамлар учун фойдали ичимлик кашф этдим, деб уни хуш ёқадиган, яъни арабча . ал-кухул (ал. коголь) деб атайти.

Алкоголь тез орада тарқалиб, ҳаётни нормал издан чиқариб юборади. Алкоголнинг оқибатларини кўриб алхимик кўп ачинади, пушаймон ейди, сўнг ўзига-ўзи сиртмоқ солишга мажбур бўлади.

Нафсни кўндириш

Бир киши Сукрот олдида ўтирарди. Бу киши ўз ғуломига:

— Бор, шаробфурушнинг олдига бориб, бир кўза шароб олиб кел, пулини бошқа куни беришга ваъда бер! — деди.

Сукрот унга қараб:

— Яхшиси, нафсингдан илтимос қил, сув ичишга кўна колсин, — деди.

Ичкилик бандаси

Сенеканинг гувоҳлик беришича, Посейдон «Икки хил мастлик бўлади», дер экан: тасодифан ичиб маст бўлиб қолган киши ва ичкиликсиз туролмайдиган маст киши. Биринчи маст қилмишларига пушаймон бўлиб, балки бошқа ичмас. Бадмаст эса, афсуски, ичкилик бандасидир, асир тушгандир.

Қим гумдон қилди?

Бир тўй маросимида Диогенга бир пиёла вино тутқазди. Диоген винони ерга тўкибди.

— Нега винони гумдон қилдингиз? — деб сўрабдилар.

— Агар мен винони гумдон қилмасам эди, вино мени гумдон қилган бўларди, — деб жавоб берибди Диоген.

Офат балолар боши

Табибдан бир арақхўр: «Бир нарса айтгинки, мен арақдан тамом қайтай», — деб илтимос қилди.

Табиб унга шундай бир воқеани айтиб берибди: «Қадим замонларда бир йигитнинг обрўсини тушириш мақсадида уни бир хотин уйига таклиф қилибди. Йигит ҳовлига кириши билан хотин эшикни қулфлабди ва жиддий вазиятда дебди: уч шартимдан бирини бажаринг: ё бу арақни ичинг, ёки бу гўдакни ўлдиринг, ё бўлмаса мен билан зино қилинг. Агар йўқ десангиз, дод солиб одамларни йиғаман, шармандангизни чиқараман.

Халиги йигит, ноилж, осонроғи деб арақни ичибди. Сал ўтмай каттик маст бўлиб, эсини йўқотибди ва яна қолган икки гуноҳга йўл қўйибди. Кўрдингизми, ҳамма бало ичкиликда», — деб сўзини тамом қилди табиб.

Арак сўзлади

Бир подшоҳ донишмандлардан бирига зўрлаб ичкилик ичирибди. Донишманд маст бўлиб, кайф устида беҳуда, бемаъни сўзлар айтибди. Кайфи тарқалиб ўзига келганидан кейин одамлар унга таъна қилибдилар, адабсиз сўзлари учун уни қойибдилар. Донишманд уларга узр айтиб шундай дебди:

— Кайф устида бемаъни сўзларни мен айтмадим, балки менга зўрлаб ичкилик ичирган киши менинг тилимдан сўзлади.

и зыр дур ку хэток
этти
мени...

Гар ичса киши май шалоқ маст бўлар,
Сири фош бўлар, иши ҳам суст бўлар,
Билимли май ичса, билимсиз бўлар,
Билимсиз-май ичса, тубан паст бўлар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Хушёр бўлсам мендан хурсандлик йирок,
Маст бўлсам аклимдан ажрайман бирок.

х х х

Ичганда ақлдан бегона бўлма,
Эс қўйиб, жахлга ҳамхона бўлма.
Истасанг кизил май ҳалол бўлишин,
Ҳеч кимни ранжитма, девона бўлма.

Умар Хайём

Эй ҳаким, йўл устидан маст чиқса жанжал ахтариб,
Эҳтиёткорлик билан топгил мушфиқлик йўлин.
Наздида оқиллар обрўси мисоли қилчадир,
Жахл ила уздирмагил у мастга обрў гулинг.

Абдурахмон Жомий

Бадмастга дамодам ичмоғидин не баҳр,
Қи одамийлик катлуға ичар қадаҳ- қадаҳ захр

Кеча ичмок май-у, кундуз демак ичманг они,
Хикмат ичра бу эрур яхши сифат, э воиз.

Алишер Навоий

Бор арчи боиси юз шўру юз гуноҳ чоғир,
Чоғир фироқи ҳалок этти мани, оҳ чоғир.

Бобур

Ичкиликка агар май бўлса ҳамдам,
Менга шуни айтмоқдир бу дам.

Билиб қўйки, майни ичиш ёмондир,
Хикмат бобида ҳам озори жондир.

Юсуфий

Кеча-кундуз ичарлар лолагун май,
Кеча-кундуз нечук ўткөнин билмай.

Мажлисий

Шароб ичма, куйдирмагил димоғ абас,
Бу фитна шуъласидин ёқмагил чароғ абас.

Мунис Хоразмий

Бодадин хирадур эс-хуш ва димоғ,
Шуъбаси сўнади, ўчади чирок.
Бода ҳар бир бошга кириб келган дам,
Ақл ундай бошдан узади кадам.

Қамолиддин Биноий

Дейсан, бода дарду аламни олур,
Асли имон, соғлик, чидамни олур.
Бир он озод этса ғуссадин буткул,
Билки само аро яширин ўт ул...

Рукниддин Авҳадий

Майни меъёрида ичган яхшироқ
Кўп ичсанг ақлга тушади ямоқ.

Асадий Тусий

Май зарарлари ҳақида

Сайид Муҳаммад Ҳасрат XVIII асрнинг кўзга кўринган олими, шоири ва етук табибидир. «Нозими сиххат» номли уч китобдан иборат таъбабатга оид шеърий асарида табиб сифатида ичкиликнинг инсон саломатлигига етказадиган беҳисоб зарарлари ҳақида ҳам ёзиб қолдирган.

Бадаң ичра шароб туғдирса ҳам қон,
Қуни келиб ўзи тўқар ногаҳон.
Қабихлик онаси эрур тоқ кизи,
Ҳеч оқил ўйламас бўлса тамизи.
Кизини талоқ қил, ўтказма бир он,
Онасин қахридан айлагин вайрон.
Жаҳонда кўзғолган фитнаю фасод
Май ичгач юз берар, буни олгин ёд.
Ҳар киши кўлига қачон жом олар,
Қуйсин, деб ичнга ўзи ўт солар.
Оқиллик ёр бўлса ҳамки йигитга,
Май ичгач, ўхшайди қутурган итга.
Ёшларга май бермай, бекитмоқ керак,
Аксинча шаробдан кўрқитмоқ керак.
Қадаҳ тутиб, ёшлар ичганида май,
Ўтга ўт кўшилар, билсанг, пайдарпай.
Шароб ичилганда кетса ҳамки ғам,
Ундан кетар ичгач, шарму ҳаё ҳам.
Барчада ғам бўлар, ўлик — ғам емас,
Майдан келган шодлик ҳеч шодлик эмас.
Қимки меҳнат билан шодликка етар,
Узоқ яшаб, ўмри шодликда ўтар.
Май билан аламинг бўлса ҳам енгил,

Хазар кил, кўйига кадам кўймагил.
Узоқ бўл бу сувдан, ўзи оташранг,
Макри аждаҳою килмиши наҳанг.
Бода ўтин асло килмагин ҳавас,
Сенга ёшлик ўти етади, шу бас!
Ҳушёр бўлсанг агар, ундан ўгир юз,
Борингдан айрилмай, ундан умид уз!
Май ичган кишилар бўлар калтирок,
Асаб ҳам изидан чиқади мутлок.
Кўплар май ичди-ю, таслим килди жон,
Сакта, чангак бўлди ва яна нисён.
Ҳар куни ичилса, килинса мастлик,
Қунба-кун ортади баданда сустлик.
Юракда касаллик туғдиради май,
Истеъмол килинса ҳар кун тўхтамай!

Форсчадан Маҳмуд Ҳасаний таржимаси

Ичкилик

Одамзод аклини олмоққа танхо ичкилик,
Шумлигидан қилгуси ҳар кимни расво ичкилик,
Қайға борсанг рўдаподек шунда пайдо ичкилик.
Аввали иғвога солгай, кети ғавғо ичкилик.
Айлагай нафсоният ҳар ерда барпо ичкилик.
Гоҳ туриб, гоҳо нураб боссанг оёғингни аранг,
Ҳолингга лаънат ўқиб эл дерки: «Аҳволин қаранг!»
Кеча кимлар бирла бўлдинг, не дединг, билмай саранг,
Эртаси ҳаргиз туrolмай, ўйланиб бошинг гаранг.
Бошингга солгай сени шундай муаммо ичкилик.
Ичкилик захри билан нозик юрак топгай зарар,
Ошқозон мажруҳланиб, ишдан чиқар соғлом жигар,
Ўпка ҳам тоқат қилолмасдан, чириб, умри битар,
Тоб беролмасдан ичаклар ичкиликдан дод этар.
Барча аъзони қилар охирда бежо ичкилик.
Бошлагай инсонни ҳар турли жиноятлар сари,
Элу давлат ҳаққида тухмат, хиёнатлар сари,
Одамликка ярашмас хулқу одатлар сари,
Бемахал нохуш хабар, ҳар хил касофатлар сари,
Айлагай расволигинг элга томоша ичкилик.
Этгуси охирда севган рўзгорингдан жудо,
Ота-она, меҳрибон ул дўсти-ёрингдан жудо,
Қанчалик бор обрўинг — касби корингдан жудо,
Қисқасин айтганда, қилгай ҳарна бординдан жудо,
Эл қаторидан қувиб, этгуси расво ичкилик.

Ичмагин

Қанчалар соз бу замон,
Ақлингни пешла, ичмагин.
Вақтида ишингни қил,
Мардона ишла, ичмагин.
Ҳалоллик бўлсин сенга
Бир умр аҳду шиор,
Нонинг ҳалол топгину
Фахр-ла тишла, ичмагин.
Ичкилик расво килур,
Ундан тезроқ юз ўгир,
Баҳору ёз, кузни қўй,
Ҳаттоки кишда ичмагин.
Меҳрингни чўлларга бер,
Чўллар гул-гул яшнасин,
Сўнг ўзинг ҳам гул каби
Гулла-яшна, ичмагин.
Ичкилик бахт бермагай,
Узоқ юр ундан, Талъат,
Меҳнатдан бахтинг топиб,
Юз йил яша, ичмагин.

Хор этдинг, арақ!

(Тавбасига таянган бир пиянистанинг афсус-надоматлари)

Айлабон кимларга улфат, кимларга ёр этдинг, арақ,
Олдингу ақлу хушимни, беихтиёр этдинг, арақ.

Бурд нима, субут нимадир, билмадим, ҳеч билмадим,
«Дўст» тутиндим сен-ла, аммо дўстга зор этдинг, арақ.

Ичдиму оз-оз аввал, сўнг асир этдинг тамом,
Ичмасам бўлмасди унда, кўп хумор этдинг арақ.

Ха, уми, бадмаст-ку, дерлар кишлоғимда, на илож,
Қанча таъна, бўлса дашном, сен дучор этдинг арақ.

Қолмади мен сизга айтсам, одамийликдан нишон,
Эл аро номимни булғаб, шармисор этдинг, арақ.

«Юз-юз»инг кўнгилга урди, юз тубан кетдим шу кўй,
Кўрмайин юзингни ҳеч, кадримни хор этдинг, арақ.

Оилам барбод бўлиб, рўзгордан кут учди мудом,
Беш ўғил-қизимни мендан кўп безор этдинг, арақ.

Дўсту ёр, қавму кариндош кетдилар юз ўгириб,
Ичмагум зинхор сени, девонавор этдинг, арақ!

Ичсам уёламан...

(Ичкиликка ружу қилиб, ўз оиласи, қавми-қариндош ва ёру биродарларидан ажраган бир кимсанинг хиргойиси)

Авваллари чунон ичдим, дўстларим,
Боткок, лою сувлар кечдим, дўстларим.
Бора-бора бурдим кетди, дўстларим,
Ичсам уёламан, ичмасам армон.

Қўни-қўшним қилмишимни сездиё,
Ҳамқишлоқлар мендан хўпам бездиё.
Аччик таъна, дашном жисмим эздиё,
Ичсам уёламан, ичмасам армон.

Хайр энди, пасти-баланд шишалар,
Маъзур тутинг, улфатим-ҳамшишалар.
Ружу қилдим, қолмади андишалар,
Ичсам уёламан, ичмасам армон.

Элда номим — ёмон отлик бўлди-ку,
Қўрган-билган аҳволимдан қулди-ку.
Афсус-надоматга юрак тўлди-ку,
Ичсам уёламан, ичмасам армон.

Соғлиғимдан ажрадим шул арақ деб,
Бор-йўғимдан ажрадим шул арақ деб.
Хотин кетди, эй воҳ, оғзи шалак... деб,
Ичсам уёламан, ичмасам армон...

тажер и балар
хукога кутадди

Оғу фожиаси

Иван Петрович Павловнинг рафикаси С.В.Павлованинг гувоҳлик беришича, бир кун эри ром сотиб олиб келади. Иван Петрович ойна олдига ўтириб олиб оз-оздан ичади. Мақсад, алкогольнинг таъсирини шахсан ўзида синаб кўриш эди. Шунинг учун ҳам у қалам, қоғоз тайёрлаб кўяди, аммо бирор сатр ҳам ёза олмайди. Чунки у эрталаб полда кўзини очади. Боши ёрилай деб оғрибди, оғзи бемаза эмиш ўзини жуда оғир, мажрух сезибди. Шу-шу бўлди-ю, у иккинчи марта ичкиликка яқинлашмади.

х х х

Асаби кучли «Джой» исмли ит сут билан 15 грамм алкоголь ичгандан сўнг бир соат чамаси ғалати бўлиб турган, сўнг қайт қила бошлаган, кун бўйи овқат емаган. Шу йўла ичкиликка қарши бош мия ғалаёни етти кун давом этган. Саккиз кундан кейин Джойга яна икки марта ўша миқдорда алкоголь ичиришган. Ит яна олти кун қасал бўлиб ётган. Шундан сўнг ит алкоголь аралашган сутни бутунлай ичмай кўйган. Қизиғи шундаки, ит оч бўлсада алкоголь кўшилмаган сутдан ҳам ҳазар қиладиган бўлиб қолган.

х х х

Жанубий Африканинг «Парк Крюгер» кўриқхонаси ёнида, темир йўл станциясида ғала-ғовур кўтарилди. Парк

да истиқомат қилувчи ювош филлар тўсатдан кутургандай тўполон кўтаришди. Улар станцияга бостириб кириб, одамларга, ҳаттоки поездга ҳам хужум қилишди. Филларни зўрға тинчлантиришди. Аниқланишича, улар марол дарахтининг мевасини еб, маст бўлиб қолишган экан.

Матбуот хабарларидан

х х х

1000 га яқин тентак болаларнинг 500 тасида отаси, 70 тасида онаси, 70 тасида ҳам отаси ҳам онаси спиртли ичимлик истеъмол қилар экан.

И.М.Мережеевский

х х х

Тутканок касаллигига дучор бўлган юзта боланинг 60 тасида ота-онаси арақхўр бўлган.

Т.П.Симпсон.

Алкоғолликларда: устма-уст ичиб юрганларда кўкрак қисиши (стенокардия), юрак мушагининг емирилиши (инфаркт) ёки юракнинг фалажланиши каби бахтсиз ҳодисалар юз беради.

И.В.Стрельчук

Аксарият тилсиз махлуклар, айниқса ҳайвонлар винога тескари қарайдилар. Итлар вино таъсирида кутуради. Филлар ожизланади. Маймунлар эпчилликдан маҳрум бўлади. Бундай бўшашиш оқибатида уларни қўлга тушириш осон бўлади.

Клавдий Элиан

Паҳлавон Юпитер чўлоқ фарзанд кўргач, ҳайрон бўлган. Юпитер бунинг сабабини суриштирган. Донишмандлар бир оғиздан «Фарзандингни кайф устида орттирган-

сан» дейишган. Шу-шу римликлар орасида ўттиз ёшгача ичиш ман қилинган. Чунки бу ёшгача киши соғлом фарзанд кўриши керак, дейилади. Шу важдан никоҳ куни куёв билан келинга спиртли ичимлик берилмайди.

х х х

Диоген эси паст болалардан бирини кўриб, онаси бўйида да бўлиш олдида отаси маст бўлган, деган экан.

х х х

Француз вақти Демма 28 йил давомида ўнта оилани кузатган. Бу оилаларда эр ҳам, хотин ҳам ичкиликбозликка берилган. Бу оилаларда 57 та бола туғилган, улардан 25 таси ёшига етмай ўлган, 5 тасида тутқаноқ, 5 тасининг бош миясида сув, 12 таси жинни бўлган. Фақат 10 тагина бола нормал туғилган.

х х х

Спиртли ичимлик истеъмол қилганларнинг 16-17 процентида иш унумдорлиги пасаяди, 20 проценти оилавий кўйди-чиқдига сабаб бўлади. Жиноятларнинг 85 проценти, безориликнинг 95 проценти, қотилликнинг 70 проценти, кўча фожиаларининг 47 проценти, уйдаги фалокатларнинг 20 проценти, корхонадаги бахтсиз ҳодисаларнинг 45 проценти мастликда содир бўлади.

Л. Орловский

Америкада 1920 йилда (ичкилик ичиш ман қилинган йили) мингта аҳолидан 13 киши алкоғолдан ўлган бўлса, 1925 йилда ичкилик тарқалиши биланоқ мингта одамдан 86 таси мастликдан ўлган.

х х х

Этил спирти одам организмининг ички тўқималари учун энг хавфли заҳардир. У юрак мускулларидаги модда алмашинувини тўхтатади, куч-қувватни барбод қилади. Ана шундай ёмон оқибатлар натижасида юрак мускулларининг нобуд бўлиши юз берадиган шароит вужудга келиши мумкин.

х х х

Спиртли ичимликка муккасидан кетганлар соғ одамларга нисбатан ўртача икки марта тез ва тўрт марта узоқ вақт бетоб бўладилар. Аракхўрларнинг 70 проценти сурункали ошқозон шиллик пардаларининг яллиғланиши (гастрит) касалига дучор бўлишади. Уларда бошқаларга қараганда беш марта кўп овқат ҳазм қилиш органлари, 5 марта кўп юрак, 2 марта кўп ўпка фаолияти изидан чиққан бўлади. Улар бошқаларга нисбатан 15-20 йил кам умр кўрадилар. Ашаддий ичувчилар 60 ёшга ҳам кирмайдилар.

х х х

Юз йил мукаддам ота-оналарнинг ичкиликбозлиги зурриётига жуда катта таъсир қилиши кўрсатиб ўтилган. Буларнинг энг оммалашгани туғилган болаларнинг ақли паст бўлишидир. Тутқаноқ касали билан оғриган ҳар 100 боладан 60 тасининг ота-онаси ашаддий пиянистадир. Франция дунёда алкоғолли ичимликлар истеъмол қилишда биринчи ўринда туради. Бу мамлакатда ақли паст болалар туғилиши проценти ҳам энг юқори даражада. Оила бузилишининг асосий сабаби, яъни 70 проценти ичимлик ичиш натижасида содир бўлади.

х х х

Сурункали спиртли ичимликлар ичиш туфайли эркакларга қараганда аёлларда 3-5 марта тезроқ психик инқи-

роз рўй беради. Маст бўлганда аёллар, ўзини эркин тута олмай каттик ҳаяжонланишади, даргазаб бўлиб йиғлашади.

х х х

75 грамм арақ истеъмол қилгандан сўнг мускулларнинг кучи 20-40 процентга камаяди. Бунинг натижасида меҳнат унумдорлиги анча пасаяди.

х х х

70 процентга яқин қотиллик, 80-90 процент безорилик асосан мастлик оқибатида рўй беради. Агар спиртли ичимликлар истеъмол қилиш 35 процентга камайтирилса, қотиллик 40 процентга, безорилик 25 процентга камайган бўларди.

х х х

Ёш одамнинг нерв системаси спиртли ичимликдан сўнг тез кўзғолади. Ичкилик ичган одамнинг миясидан 20 кундан кейин ҳам алкоголь асоратини учратиш мумкин.

х х х

Спиртли ичимликларнинг озгинаси ҳам ҳаёт учун хавфли. Ҳатто 100 грамм арақ актив ишлаётган 7500 тўқимани йўқ қилади.

х х х

23 процентга яқин арақхўрлар мастлик пайтида ўзини ўзи ўлдиришни ўйлашади, ҳатто шундай ҳам қилишади.

х х х

Спиртли ичимлик буйракни ишдан чиқаради, уни бужмайтириб юборади. Агар бу хавфли касалликнинг олди олинмаса, фожиа билан тугаши мумкин.

х х х

Ичкиликка ружу кўйганларга сил касаллиги тез юқади. Чунки уларда организмнинг қаршилик кучи сусайиб кетади. Силга йўлиққан ичкиликбоз аёлларда эса тузатиб бўлмайдиган асоратлар пайдо бўлади.

х х х

Алкоголь нафас йўлларига ёмон таъсир этади. Ичкилик ўпканинг кон билан таъминланишини сусайтиради. Турли инфекцияларнинг ривожланишига шароит яратади.

х х х

Ичилган ҳар 100 грамм спиртли ичимлик спортчини икки ҳафтага ишдан чиқаради.

х х х

Аниқ маълумотларга караганда, Францияда жигар касаллиги Ғарбий Европанинг бошқа мамлакатларидагига караганда беш марта кўп тарқалган. Француз врачларининг фикрича, бу хасталикка винони ҳаддан ташқари сунистеъмол қилиш сабаб бўлган.

х х х

Олимларнинг аниқлашларича, ичкиликбозлар орасида 25 ёшдан 50 ёшгача бўлган кишиларнинг турли касаллик-

лар билан ўлиши спиртли ичимлик ичмайдиган шу ёшда-
ги одамлар ўлимига нисбатан анча кўп экан.

х х х

Тозаланмаган спирт, денатурат, самогон каби турли
ясама араклар нерв системаси учун ниҳоятда зарарлидир.
Улар одамни қаттиқ заҳарлайди, кўр қилади, кўпинча
ўлимга олиб келади.

х х х

Мунтазам ичиб юриш ички аъзоларни аста-секин еми
ради, ақлни пасайтиради, жисмоний дармонсизликка олиб
келади, иш қобилиятини ва иродани сусайтиради.

х х х

Ичкиликбозлик бевақт ўлимга олиб келади. Баъзи
ўлим ҳоллари бевосита алкоголь таъсирига боғлиқ. Маст
кишилар кўпинча шикастланиш туфа ёли ҳалок бўладилар.

х х х

Алкоголизм аёлларда эркакларга нисбатан оғирроқ
кечади. Биринчидан, аёл эркакка нисбатан тезроқ ўрга-
ниб қолади. Агар эркак алкоголизмга ўрганиш учун 7-10
йил мунтазам ичиши керак бўлса, аёл 1-3 йил мобайнида
ўрганиб қолади. Ичкиликбоз аёлларнинг кўпчилигида она-
лик меҳри, оила ва болалари олдидаги масъулият ҳисси
йўқолади.

х х х

Дастлабки вино қадаҳи қанчалик барвақт ичилса,
унинг оқибати шунчалик оғир ва аянчли бўлади. 14-16

яшар ўғил ёки киз болага берилган бир кадаҳ кучсиз ви-
но катта ёшли одамнинг бир шиша арақ ичгани каби ёмон
таъсир қилади.

х х х

Алкоголизм миллионлаб одамлар саломатлигига пу-
тур етказди, бир қатор касалликларда ўлимни кучайти-
ради. Кўпроқ жамиятнинг порлоқ келажигига, маънавий
асосига болта уради. Лекин пиянисталикнинг энг мудҳиш
оқибатлари ҳали бу билан тугамайди. Ҳар бир халқ ва
инсоният учун энг катта офат, умуман олганда, эси паст
болаларнинг туғилишидир.

х х х

30-35 грамм арақ ичганда одамнинг интеллектуал қоби-
лиятларининг бир неча соатдан бир-икки кунгача камайи-
ши исбот қилинган. Ҳатто ҳисоблаш каби оддий вазифа-
лар оғзаки ёки ёзма равишда бажарилганда ичилган 20-
25 грамм ичкилик иш суръатининг пасайишига олиб бора-
ди ва хатолар сонини оширади. Ҳарф терувчиларда ҳарф
териш тезлиги 15 процентга камаяди. Машинисткаларда
эса хато ёзиш 25 процентга ортади.

х х х

Кўп ичкилик ичадиган аёллар ва ҳатто бу ярамас одат-
ларни ташлаган одамларда кексаликка хос бўлган пари-
шонлик анча барвакт пайдо бўлади. Чамаси, алкогольнинг
бош мияда кўп йиғилиши натижасида хужайралар анча
тезрок емирилади, шунинг учун ҳам аклий қобилият анча
барвакт инкирозга учрайди.

«Балодан кутулишим керак»

Психиатр-врач Геннадий Михайлович Блинов «Психиатр-врач хотиралари» китобида алкоголь делирийи (оқ алаҳлаш) билан хасталанган бир беморнинг ҳолатини ўз тилидан шундай хикоя қилади:

«Мен супургини олиб, абажурда ўтирган шайтончаларни ҳайдай бошладим. Бирок улар ҳайрон қоларли даражада чаккон, эпчил экан. Шайтончалар эгилиб-букилиб буралар ва супурги остидан сапчиб чиқишар, худди маймунга ўхшаб электр симига тирмашиб, кикирлаб кулиб ва чийиллаб бошини ерга осилтириб олишарди.

Шайтонларни қувлаш билан овора бўлиб кетиб, стол устида баҳайбат, бўйи одамдек келадиган алвасти ўтирганини сезмай қолибман. Менга қараб гапира бошлаганидан кейин, унга назар солдим.

— Қуйинг, отахон, бир рюмкадан! Ичаверинг, бари бир асфаласофинга кетдингиз!

Мен товуш келган томонга қарадим. Сочлари хурпайган алвасти овоз чиқармай, тишларини гижирлатиб куларди, думининг учидан то кулогигача титрайди. Мен стол олиб, алвастининг рўпарасига ўтирдим. У думини кўтарди-да, оҳиста силкита бошлади. Думида кичкина бирка (тамға, белги) си бор эди, у нак думининг учига каноп билан боғлаб қўйилган эди:

— Бу биркангиз нимаси?

— Нима бўларди? Ахир мен чет элликман-да!!

— Бўлмаган гапни гапирманг!

— Сиз буни ўйламай қўяқолинг! Ҳа, ўйламанг, отагинам! Яхшиси қуйинг! Бу ерда озрок борга ўхшайди. Ичамиз. Олаверинг, бари бир асфаласофинга кетдингиз.

— Бўлмаган гап, — дедим мен қолган арақни иккита стаканга қуйиб.

— Муваффақият тилайман! — кўзини қисди алвасти.

— Соғ бўлинг!

Мен ичдим. Алвасти кўздан ғойиб бўлди. Миям сал

равшан тортди. Мен ўринга ётиб, ухлаб қолдим. Бирок оромим узокка бормади. Назаримда хонага боскинчилар кириб олгандек бўлди... Алаҳлаганимдан кейин кўзимни касалхонада очдим.

Мана энди бошимдан шунча можаролар ўтганидан, палатада мен билан бирга ётган ўзимга ўхшаш пианистларнинг аҳволини кўрганимдан кейин дунёда одамларга ўхшаб яшагим, алкоголь балосидан қутулгим, тузукроқ ишда ишлагим келиб кетди. Ўғлимни кўргим келди, бирор кун келиб онла қурарман, балки олдинги хотиним билан ярашарман. Ҳозиргидай яшаш ҳеч мумкин эмас. Мен ичкилик балосидан қутулишим керак... Йўқ, мен қандай бўлмасин ҳаётимни янгидан бошлашим керак!»

Абу Райҳон Беруний номли Шарқшунослик институтида бир ноёб асарнинг кўлёмаси сақланмоқда. Бу асар «Жоми жаҳоннамои Аббосий» деб аталади. Асар муаллифи Қози ибн Қошифиддин Муҳаммад бўлиб, у мазкур асарни май ва ундан келиб чиқадиган зарарларни тадқиқ қилишга бағишлаган. XVII асрда ёзилган ва майдан пайдо бўладиган иллатларни батафсил баён қилиниши билан бу асар ғоят катта қимматга эга.

Шу асардан парча.

Мастликдаги уч босқич ва унинг зарарлари ҳақида

Шароб ичишда уч босқич бор.

Биринчиси: овқат билан озгина миқдорда ичиш. Бу босқичда киши учун хурсандчилик ҳосил бўлмайди. Аммо чанқашлик бартараф бўлиб, овқат яхши ҳазм бўлади. Мижози иссик кишиларга шу миқдордан ошириш зарардир.

Иккинчиси: бунда хушҳоллик кайфияти пайдо бўлади. Бироқ бош оғирлашиб, сезгилар бузилиш даражасига бормайди. Кўзни уйқу тортиш, тил сустлашуви ҳам бўлмайди. Ақл эса жойида бўлади.

Учинчиси: бунда тил сустлашади, ақл хиралашади, бўғинлар қалтирайди, яъни оёқда тўғри туролмайди, бу хо-

лат мастлик деб аталади. Ҳакимларнинг таъкидлашича, шу даражада ичиш саломатликка зарардир.

Муҳаммад Закариё айтадики, пайдарпай маст бўлиш жигар ва асабни ишдан чиқаради юракни заифлаштиради. Ундан тутканюк, мияга қон куйилиши, калтироқ ҳамда фалаж иллатлари пайдо бўлади. Кўп ҳолда мастлар ичкиликдан фожиали ҳалок бўлишади. Одамнинг миждози бағоят иссиқ бўлса, шаробдан барча аъзолар, хусусан, эшитиш, кўриш, ўздан кетиш, иссиқ яллиғланиш, ақл заифлиги, сезгиларнинг бузилиши, ҳаракат сустлиги ва иштаҳасизлик ҳосил бўлади.

Одамлар шароб ичиш билан ғам-ғуссадан қутулиб, хурсандчиликка етишишни кўзлайдилар. Аммо ҳакимлар бу ҳолга қаршидирлар. Уларнинг фикрича, ҳақиқий оқил инсон ўз ақлини зойил қилиш билан шодликка етишишга уринмайди.

Ўтмиш ҳакимларининг ёзишича, шароб мияга қаттиқ зарар қилади. Чунки шаробнинг буғи тўппадан-тўғри мияга кўтарилади. Ҳадеб ичавериш эса мияни заҳарлайди ва кишини бефаҳм қилиб қўяди.

Мен банда шундай дейман: «Бадан ҳазм қилишга қодир бўлмаган даражада ичиш зарарли хилтлар пайдо қилади, сезги аъзоларини издан чиқаради, идрок қилиш қувватини сустлаштиради. Бундай нуқсонлар фақат шаробни кўп истеъмол қилгандагина эмас, балки овқатни ошқозон ҳазм қилишга ожиз бўлган даражада кўп еганда ҳам ҳосил бўлади, зарарли хилтлар ҳосил бўлиши натижасида сезгилар давомияти бузилади ва бефаҳмлик содир бўлади»

Тез маст бўлишнинг сабаби

Билгинки, баъзилар озгина шароб ичсалар-да, тез маст бўлиб қоладилар. Бунинг сабаби — уларда меъданинги иссиқчан бўлиши ёки юрак, жигар ва мияда заифлик борлиги ёхуд томирларнинг торлигидир. Баъзилар кўп ичишса

хам кам маст бўладилар. Бунинг сабаби эса меъданинг кучлилиги ёки юрак, жигар ва миянинг бақувватлигидир.

Арасту китобини ўқиётганимда унда шундай нарсага кўзим тушди. Унинг ёзишича, баъзилар кичик пиёлада ичсалар хам, катта пиёлада ичсалар хам, — катта пиёлада ичганларга нисбатан тез маст бўлишади. Бунинг сабабини у шундай тушунтиради: «Агар меъда ичида ҳарорат кўп бўлса, ичилган шароб буғи тезда мияга йўл олади. Бу, оловга озгина ўтин ташланса тез ва ловиллаб ёнишига ўхшайди. Бирданига кўп ичилганда эса меъда ҳарорати бирданига сўнади ва шаробнинг буғи мияга кам ва секин етиб боради. Бу озгина олов устига бир кучок ўтин ташланса, олов уни тезда аланга олдириб юборишга ожиз эканига ўхшайди».

Сергапликнинг давоси

Шароб ичганда ортикча ҳаракат қилиш, жисмоний меҳнат ва ҳаммомга тушиш жуда зарарли. Айниқса, мастликдаги жинсий алоқа ўта зарардир. Бу пайтда тутканок, сакта, томир тортиши юз беради. Вужудга келган фарзанд эса кам ақл, хунук, бадфеъл бўлади. Кўплари эса ё жинни ёки довдир бўлиб туғилади.

Шаробнинг бемор одамга зарари

Шароб сакта, калтироқ ва тутканок иллатига мубтало бўлган беморларга қаттик зарар қилади. Калтироқ киши шароб ичса калтироғи йўқолади, бироқ кайфи тарқалгандан сўнг калтироғи баттар кучаяди.

Фалаж бўлган кишиларга шароб жуда хатарлидир. Шароб овқатдан кейин ичилса корин санчиғи юз бера-

ди. Мен бир кишини кўрган эдим. Овқат егач, корни дам-лаб, корин санчиғи юз берар эди. Уни даф қилиш учун шароб ичишни одат қилди ва кўп ўтмай ҳалок бўлди. Яна ҳакимларнинг ёзишича, шароб ич кетишда ҳам зарарли бўлиб уни баттар қучайтиради. Бу пайтда кўп ичилса жигар иллати пайдо бўлади.

Ибн Синонинг ёзишича, шароб бош ва кўз оғриқларида ҳам зарарлидир. Букрот: «Кўз оғриғи балғамдан бўлса шароб фойдалидир» — дейди. Мен бир кишини кўрган эдим. Кўзи енгил оғриган эди. Кўз оғриғининг иккинчи кунни кўп шароб ичди. Ҳар икки кўзида ҳам яра пайдо бўлди. Дори-дармонлардан сўнг бир йилдан кейин тузалиш пайдо бўлди. Унинг шаробхўрлиги юзидан шундоқ билиниб турарди. У бир кунни яна шароб ичди ва хотини билан қўшилди. Кўз оғриғи қайтадан кўзғалиб, икки кўзи бутунлай кўрмай қолди.

Шароб истиско иллатида ҳам зарарли бўлиб, сарик касалини пайдо қилади. Тамакини кўп истеъмол қилишдан ҳам сарик касаллиги юз беради. Табиблардан бири менинг кўлимда «Қонун» китобини мутолаа қиларди. Бир кунни у қуйидаги рубойни ўқиди:

Тамаки баргининг зиёни лим-лим,
Баргдан баҳор келар, бу баргдан ўлим.
Оловидан ҳосил бўлар яракон,
Тутунидан ичга тортганда ҳар ким.

Шаробдан қутқариш йўли

Агар бирор киши касал бўлса-ю, касаллигига қарамай, шароб ичишдан тийилмаса, у холда нонни майдалаш ва шароб ичига солиб қўйиш керак. Орадан тўрт кун ўтгач, ўша шаробдан унга ичириб юборилади. Унинг шаробга бўлган интилиши бутунлай барбод бўлади.

Шароб ҳақидаги нотўғри фикр

Ҳакимларнинг ёзишича, нон билан гўшт бадан қуввати ҳисобланса-да, кўп ейилса ҳазм бўлмай, меъдада фасодга айланади. Шунга ўхшаб шароб ҳам кўп ичилса юрак, мия ва жигарга кўп модда юборади. Натижада турли хил иллатлар пайдо бўлади. Айниқса шароб иссиқ меъдада сафрога айланади. Исроилнинг жоҳил табибларидан бири гумон қилиб: «Кўп шароб ичишдан бадан учун ҳеч қандай зарар йўқ, зарар пайдо бўлиши шаробга қўшиб ейилган овқатнинг бадҳазмлигига боғлиқ», дейди. Бу нотўғри фикр-дир. Чунки ёмон овқат ейилмаганда ҳам шаробдан турли хил иллатлар пайдо бўлган.

Шаробхўрда бўладиган иллатлар

Ҳакимларнинг ёзишича, шаробга ружу қилган кишида куйидаги иллатлар кузатилади: васваса, тентаклик, хотира бузилиши, аклсизлик, уйқу босиши, саросималик, томок оғриғи, бепарволик, бефаҳмлиқ, фикрнинг бузилиши, балғамли ёки сафровий калтираш, терлатувчи иситма, тиф панжа бўғинларининг оғриғи, плеврит, менингит, жигар заифлиги, истиско, бош оғриғи, тиш оғриғи, иссиқ шишлар, иссиқ иситмалар, иштаҳанинг бузилиши, зехннинг ўтмаслашуви, тутқанок, сакта, калтирок, фалаж, кўздан ёш оқиши, кўзнинг хиралашуви, кўз заифлиги, асабларнинг сустлашуви, камқувватлик, уйқуда чўчиш, бош айланиши ва қулок оғирлиги.

Шароб юракка ёмон таъсир қилади. Шаробдан қон ҳосил бўлади ва томирлар у билан лиммо-лим тўлади. Қон қўпайиши натижасида баъзан мияга қон қуйилади ва бевақт ўлим юз беради. Иссиқ мижозли кишиларда эса беҳол килувчи ел пайдо бўлади, менингит ёки тиф касали юз беради. Мижоз совуқ бўлганда эса юз фалажи, калти-

рок ва томир тортишиш, фалаж, балғамдан кон куйлиши ва тутқанок ҳосил бўлади.

Ешликда шаробга ружу қилган кишиларда қариган пайтларида қалтирок, кўз заифлиги, гаранглик, таъм билиш сезгисининг бузилиши юз беради. Шароб асосан мияга ёмон зарар қилади. Бирок меъдага ҳам унинг зарари оз эмас.

Чанқаганда сув ичилмайди

Шайх Абу Али ибн Сино айтадики, маст киши тунда чанқаса, бу ёлгон чанқашдир, сув ичмаслик керак.

Маст киши тунда чанқаса совук сув билан оғзини такрор-такрор чайқаш ва совук ҳаводан нафас олиши зарур.

Агар беҳини майда-майда қилиб тўғраб сувга солиб қўйиб, сўнг ичилса, чанқашни босади.

Форс тилидан Маҳмуд Ҳасаний таржимаси

Күзүкү элпүр,
бадмачтүрүдө
аеаога

ҲУШЁР ВА МАСТ

Сархушлик билан кўришганда: ҳушёр ва маст

Насриддин ваъз айтаётганда деди:

— Мастлар орасидаги ҳушёр бамисоли ўликлар орасидаги тирик. У мастларнинг ноз-неъматларидан баҳраманд бўлади, ҳам улар устидан кулади.

Форс фольклоридан

х х х

Винодан сўрадилар:

— Сен одамларни хонавайрон қиласанми ёки уларга бахт ато этасанми?

Вино жавоб берди:

— Қанча одамга яхшилик қилганимни билмайман-у, бироқ мен хонавайрон қилган одамларнинг сон-саногини ўқ.

Арман фольклоридан

х х х

Икки извошчи босиб юк ортилган араваларда олдинма-кейин кетиб борардилар.

— Нима ортиб кетаётирсан? — деб сўради орқадагиси.

— Пиво билан арак, — деди олдиндагиси.

— Буни кара-я, худди билгандек сенинг ортингдан бораётган эканман-ку, — деб овоз берди кейиндагиси.

— Бир арава газак ортиб кетаётирман, десанг-чи? — деди олдиндаги извошчи.

— Йўқ, мен кабр тоши ортиб бораётирман, — деб жавоб берди орқадаги извошчи.

Немис фольклоридан

х х х

Автоинспектор ширакайф шофёрга деди:

— Мархамат қилиб, менга қараб «пуф» денг-чи!

— Кечирасиз, мен сиз каби хурматли одамларнинг бетига пуфлашни одобсизлик деб биламан.

Азоби ёмон

— Хотинжон, бу овкатиингни кўриб анави нарсани кўмсаб колдим, — деди эри араққа ишора қилиб, — юз грамм бўлса иккови йиғлашиб кўришарди-да.

— Қўйинг, — деди хотинининг энсаси котиб, — овқат билан йиғлашиб кўришадиган арақдан ўлсам ўлиб бўлдим, улар йиғлаб кўришади-ю, азобини мен тортаман.

Мастнинг қайтиши

— Тўйдан қай пайтда келдингиз? — деди ён қўшни кўп ичиб кўядиган ошнаседан.

— Ўзим ҳам билмадим, ишқилиб, уйғонсам хайтовур уйда ётибман.

Беҳуда ўпкалаш

Ширакайф Сайфи хушёр дўсти Мирзага хасрат қилиб колди:

— Бир эмас, уч врачга бордим...Врачлар аввало яхши-
лаб ўкиб келишсин...

— Нега унақа дейсиз? — ажабланиб сўради дўсти.

— Э, бири ичкилик юракка таъсир қилади дейди, ик-
кинчиси жигарга таъсир қилади, дейди. Учинчиси эса ич-
килик насл бузади, дейди. Кўрдингми, уч-уччовининг га-
пи...уч...у...хил.

— Врач, ичкилик мияга таъсир қилади, демадими?

— Уни опокингиз айтди.

— Нима дедилар?

— «Бадмаст девона» деб хайрлашиб кетиб қолди, —
дея кўзига ёш олди ширакайф.

— Ҳа, ана, гапнинг индаллосини хотинингиз айтибди -
да, — деди Мирза.

Ўсмир пиянисталар

Испанияда ўн бир ёшдан ўн беш ёшгача бўлган бола-
ларнинг 90 процентидан кўпроғи мунтазам равишда ви-
но аралашмаси ёки лимонадни пиво билан қўшиб ичади.
Ҳатто бундан кичик болалар ҳам ана шу касалга муб-
тало бўлгани мутахассислар томонидан таъкидланмоқда.

Аслида эса мамлакатда ўн етти ёшгача бўлганларга
спиртли ичимликларни қуйиб сотиш таъқиқланган. Лекин
юқорида келтирилган кўнгилсиз рақамлар бу тартиб-қои-
да кўпол равишда бузилаётганини кўрсатади. Бу борада-
ги текшириш натижаларидан маълум бўлишича, ўттиз
етти миллион киши мунтазам равишда пиянисталик билан
шуғулланар экан. Шундан ўн минг киши эса ҳар-йили ич-
киликни ўта сунистеъмол қилиш оқибатида ҳаёт билан
видолашмоқда.

Кўзи ожиз хайдовчи

Йўл ҳаракати полицияси яқинда Бавария (ГФР) ша-
харчаларидан бирида кўча ҳаракати хавфсизлиги кўпол
равишда икки марта бузилганлиги ҳақидаги ҳодисани
кайд этди. Шаҳар кўчаларидан бирида юкори тезликда
келаётган машина тўхтатилди. Машинани тўхтатган по-
лициячилар ҳайратдан оғизларини очиб қолишди: кай
кўз билан кўришсинки, рулда ўтирган кишининг кўзи ожиз
эди. Унинг ёнида эса ғирт маст одам — автомобиль эгаси
ўтирарди. У кўзи ожиз шеригига машинани қандай бош-
қаришни «айтиб» келаётган экан. Кейинчалик у ўз қил-
мишини изоҳлаб, машинани маст одам бошқарганда бу
нарса йўлда қандай фожиали оқибатларга олиб келиши
мумкинлигини тушунгани учун ҳам рулга кўзи кўр ошна-
сини ўтиришга аранг рози қилганини айтди.

Ичкилик касофати

Расмий статистика маълумотларига караганда, ички-
ликбозлик Буюк Британияга йилига 1,3 миллиард доллар
зарар келтирар экан. Бу ўринда касаллиги учун тўлана-
диган ҳақлар, рўй берган кўнгилсиз ҳодисалар, жиноят-
лар ва ишчи соатларининг йўқотилиши ҳисобга олинади.
Айниқса, ичиб олиб рулга ўтириш жуда ҳам хавфлидир.
Автомобиль фалокатлари туфайли ҳалок бўлган хайдов-
чиларнинг учдан бир қисми қонида алкоголь бор экан...

Пияниста каламушлар

Зиёфат авжида эди. «Юзта-юзта» отадиган талабгор-
лар кўпайиб кетди. Қунда-шундалар орасида ҳатто жан-
жалкашлар ҳам кўриниб қолди.

Бу воқеа бирор зиёфатда эмас, балки АҚШнинг Лос-

Анжелос шахридаги Калифорния университети лабораториясидан бирида бўлиб ўтди, кайфи тарақ «арақхўр»лар эса...эркак каламушлар эди, холос.

Америкалик психолог Г.Эллисон бу кемирувчи хайвонларнинг қирқтачасини битта кафасга камади-да, уларнинг «ётоқхонаси» олдида ғалати бир қурилма ўрнатди. Бу қурилманинг бир томонидан оддий ичимлик сув, иккинчи томонидан эса арпабодиён ҳиди анкиб турган кучсиз спиртли ичимлик оқиб турарди.

Тажриба бошлангандан бир неча кун ўтгандан кейин оқ каламушларнинг яхшигина ичкиликбозлиги аён бўлиб қолди. Қарангки, бу жониворлар ҳам яхшигина маст бўла олар экан. Тушки овқатдан олдин ҳаммаси бир бўлиб «кайфу сафо» қилишади. Бошқа пайт каламушлар бу ерга яқин йўламас, аммо кечаси уйқуга ётишдан аввал, яъни ин-нига тарқаб кетишдан олдин яна йиғилишиб, «базм қуришар», дурустгина «отиб олишарди».

Эллисон тажрибани давом эттирарди. Энди у ичкиликбозликдан аввал наркотик моддалар ёрдамида каламушларнинг баъзисини «ғамгин», бошқаларини «хурсанд» қилиб қўйди. Бирок тажриба қутилган натижани бермади. «Ғамгин» каламушлар «ичкиликдан алам олишга» уринган бўлса ҳам меъёри билан ичишди, уларнинг «хурсанд» шериклари эса эс-хуши йўқолгунча ичкиликбозлик қилди.

Хуллас, бу ғаройиб тадқиқот, бир жиҳатдан, кайфият йўқлигини баҳона қилиб ичкиликка ружу қўядиганлар учун ҳам яхшигина кўргазмалар сабоқ бўлди.

Пиянисталарга қўлланган антиқа жазолар

Англияда ўтган асрнинг бошларида ичкиликбозликка берилган кишини тавба қилдирмоқ учун ифлос кийимлар кийгизиш, бўйнига «арақхўр» деб ёзилган ёрлик осиб, энг малол келадиган қора ишларни қилдиришар экан.

х х х

Мексиканинг пойтахти Мехикода ўттизинчи йилларда кўчада ётган мастни полиция фильмга олар экан. Маст киши биринчи марта кўлга тушса фильмни факат ўзига кўрсатишган, иккинчи марта кўлга тушса унинг қариндошуруғлари, таниш-билишларини тўплаб кўрсатишар экан. Агар учинчи марта кўлга тушса, бу киска метражли фильм пойтахт экранларида намоиш қилинар экан.

х х х

Буюк Карл (742-814) даврида май ичиб биринчи марта кўлга тушган кишини одамлардан холи қилиб, бино ичида жазолаганлар, иккинчи марта эса халқ олдида жазолаганлар, учинчи марта кўлга тушганда қатл қилганлар.

х х х

Қадимги Юнон кулдорлик давлати Спартада кул қилинган асирларга май ичириб маст қилишар ва уларни «Ёшлар шу мастлар аҳволини кўриб ибрат олсин», деб ёшларга намоиш этар эканлар.

х х х

Арабистонда қадим замонда май ичиш ҳаром деб эълон қилинган ва уни ичиш тақиқланган. Май ичган киши кўлга тушса қаттиқ жазолаганлар. Озод одам ичса 40 дарра, кул ичса 80 дарра урганлар. Илгари Тошкентда ҳам май ичгани учун 40 дарра уриш мумкин экан. Ичган кишидан ҳазар қилиб, ундан нарироқ юришаркан.

х х х

Қадимги замонларда Хиндистонда май ичмаслик ҳам, ма табақалар учун мажбурий бўлган. Ичкилик ичганлиги

фош қилинган кишининг оғзига кумуш, кўргошин ёки мис эритиб қуйишар экан.

Агар аслзода маст бўлиб қолса, унга қайнаб турган вино, қайнок сув ёки сигир сийдигини ўлгунча ичираб эканлар.

Брахманнинг хотини ичкилик ичиб қўйса, хонадондан хайдаб юборилган, эриб турган темир билан пешонасига шиша шаклида «мухр» босилган.

х х х

Хитой императори Ву Ванга (эрамизгача 1200 йиллар) бадмастларни ўлим жазосига ҳукм қилган.

х х х

Россияда, масала, Самара губернасида ичкилик ичиб ўлган кишини мотам маросими билан мазорга кўмиш қурғокчилик, қахатчилик келтиради, деб дарёга оқизиб юборишар ёки ўрмонда чуқур қавлаб кўмишар экан.

х х х

1874 йилда Америка аёллари ковокхоналарга қарши исён кўтарадилар. Аёллар ковокхоналарни камалга олиб, у ерга ҳеч қимми киргизмадилар. Бочка-бочка виноларни ариққа оқиздилар. Қовокхона эгаларини савалаб, аҳоли учун зарарсиз бирор иш билан машғул бўлишни тавсия этдилар.

Минглаб ёш болалар майдонларга йиғилиб, ичкиликка қарши норозилик билдирганлар. Қўлларидаги шиорларга мана бундай деб ёзилган:

«Оталар, оналар! Сизлардан ўтиниб сўраймиз, ичкиликка қарши кураш учун астойдил бел боғлангиз. Бизни маст оталар, маст оналар уряптилар». Алкоголга қарши аёллар, болалар исёни Глексборгдан бошланиб, тез орада бутун Америка бўйлаб тарқалган.

. x x x

Австралияда машинани ичиб олиб бошқарган ҳайдовчилар турли муддатларга камок жазосига ҳукм қилинадилар. Бундан ташқари, ана шу қоидабузар шахсларнинг номлари газета саҳифаларида эълон қилиб борилади.

x x x

Малайзияда ичкиликбоз ҳайдовчиларга қарши курашнинг қизиқ бир усули ўйлаб топилган. Бу мамлакатда маст ҳайдовчини унинг хотини билан бирга қамаб қўйишади. Натижада, арақхўр ҳайдовчининг хотини эрининг бундан бўён ичиб, рулда ўтиришга асло йўл қўймайди ва унинг ҳар бир қадамни назорат қилиб боради.

x x x

Ҳайдовчи-алкоголикларни жазолаш Туркияда ҳам ўзига хос ҳал этилган. Машинани маст ҳолда бошқарган ҳайдовчини бу мамлакатда 30 километр масофани пиёда босиб ўтишга мажбур қилишади. Йўлда тўхташ ва нафасни ростлаб олиш қатъиян ман этилади. Қоидабузарни бутун йўл давомида полициячи назорат этиб боради.

x x x

Бироқ маст ҳайдовчиларга нисбатан белгиланадиган жазо чораси Сальвадорда ҳаммасидан ҳам ошиб тушди. Бу мамлакатда арақхўр шофёрлар ўлим жазосига ҳукм қилинади.

x x x

Россия тарихида медаль мукофот тариқасида эмас, балки жазо сифатида ҳам берилган.

Маълумки, Пётр I ўзи ҳам унча-мунча ичиб туришига карамай, ичкиликка муккасидан кетган одамларни ёмон кўрган. У айниқса, ишга кайф билан келадиган ёхуд катта базмларда эс-хушини йўкотар даражада ичадиганларни кўп таъкиб қиларди.

Бундай аракхўрларга шохнинг буйруғи билан оғир жазо қўлланган. Айбланувчини махсус медаль билан «такдирлаш» маросими ана шундай тадбирлардан бири эди.

Медаль саккиз қиррали юлдуз шаклида чўяндан ясалган бўлиб, оғирлиги 8 килограмм келарди. Унинг иккала томонига ҳам «Пиянисталиги учун» деган сўзлар ёзиб қўйилган.

Бу нишон занжир билан металл бўйинбоққа маҳкамланиб, мустаҳкам қилиб қулфланган. Медаль «соҳиб»ни уни бир ҳафта давомида кўтариб юриб, тавбасига таянишга мажбур эди. Шу боис камдан-кам одамгина бу медалга иккинчи марта «даъвогар» бўлган.

Келишувга мувофиқ Саудия Арабистонида ишлаётган англиялик инженер Джон Келли уй шароитида вино ва пиво ишлаб чиқаргани учун хипчин билан қалтаклаш жазосига маҳкум этилди. Маълумки, Саудия Арабистонининг амалдаги қонунчилиги спиртли ичимликларни ишлаб чиқиш ва ҳатто уни четдан олиб келишни қаттиқ тақиқлайди. Бу соҳада мавжуд тартиб-қоида бузганлар бешафқат жазоланиши кўзда тутилган.

Маҳаллий аҳоли фикрича, 43 ёшли Келлига ҳали ҳам жуда енгил жазо берилганмиш: суд 17 минг фунт стерлинг жарима ундириб олиб, уни икки ярим йил муддат билан камок жазосига ҳукм қилган эди. Шу билан бирга, айбдор ҳар ярим йил ўтганда 50 хипчин уриб жазоланади.

МУНДАРИЖА

ХАЖВИЙ ВА ВОКЕИЙ ХИКОЯЛАР 3

ДОНОЛАРНИНГ НАСИХАТЛАРИ 35

МАКОЛЛАР 50

ХИҚОЯТ ВА РИВОЯТЛАР 55

ЧОҒИР ФИРОКИ ХАЛОҚ ЭТТИ МАНИ 59

ТАЖРИБАЛАР ХИКОЯ ҚИЛАДИ 68

КАДИМГИ КИТОБЛАР ЗАРВАРАҚЛАРИДАН 79

ҚИЗИК ҒАПЛАР, БАДМҲСТЛАРГА ЖАЗОЛАР 86

На узбекском языке

ТРАГЕДИЯ ОДНОГО ГЛОТҚА

*Юморески,
были,
стихи,
высказывания ученых,
фольклор*

Редактор *С. Облоқулов*

Рассом *И. Қириакиди*

Расмлар редактори *А. Мамажонов*

Техн. редактор *Е. Потапова*

Корректор *У. Сайдуллаев*

ИБ 3650

Босмахонага берилди 22.11.85. Босишга рухсат этилди 31.07.86.
Р-02159. Формати 70×108^{1/32}. Босмахона қоғози № 2. Адабий гар-
нитурa. Юқори босма. Шартли босма л. 4,2. Шартли кр-отт 4,46.
Нашр л. 3,75. Тиражи 60000. Заказ № 1856 Баҳоси 25 т.
Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 700129. Тош-
кент, Навоий кўчаси, 30.

Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича ЎзССР
Давлат комитети «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлаш-
масининг офсет фабрикаси. Тошкент, Усмон Юсупов кўчаси, 86.